

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЧУМАК РОСТИСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Допускається до захисту:
канд. філол. наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри
англійської філології
Майя ЮРКОВСЬКА

« ____ » _____ 2024 р.

РОЗВИТОК МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 «Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська»

Освітня програма «Англійська та друга іноземна мови та літератури
(переклад включно)»

Магістерська робота

Науковий керівник:

Білецька Олена Всеволодівна
канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської
філології та зарубіжної літератури

Оцінка: ____ / ____ / ____
(бали/за шкалою ЄКТ5/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2024

АНОТАЦІЯ

Чумак Р. О. Розвиток медичної термінології в німецькій мові. Спеціальність 035 «Філологія». Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша англійська. Освітня програма «Англійська та друга іноземні мови (переклад включно)». Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2024. 83 с.

Магістерська робота представляє собою дослідження у сфері термінології і присвячена вивченню особливостей медичних термінів у німецькій мові в історичному контексті, а саме у двох періодах розвитку німецької мови – середньовісній та сучасній німецькій мовах. Робота зумовлена загальним дослідницьким інтересом до вивчення процесу терміноутворення та розвитку німецьких медичних термінів.

Загалом проаналізовано 444 терміни у свн. та 4 128 термінів у нвн. періодах, вилучених шляхом суцільної вибірки із тлумачних словників свн. «M. Lexer; G. F. Benecke, W. Müller, F. Zarncke» та нвн. «Duden. Deutsches Universal Wörterbuch» періодів.

Досліджуючи німецьку медичну термінологію, особливу увагу було приділено етимологічним, морфологічним, структурним, лексико-семантичним та стилістичним особливостям термінів у обох досліджуваних періодах розвитку німецької мови.

У результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що більшість термінологічних одиниць в обох порівнювальних періодах походить з грецької та латинської мов і є іменниками. Структурний аналіз показав, що складні терміни переважають над простими, адже національна особливість німецької мови – вживання композитів. Семантичний аналіз показав, що найчисельнішими тематичними групами є групи на позначення хвороб та лікування, які складаються переважно з іменників.

Ключові слова: термін, медична термінологія, середньовісній німецька мова, сучасна німецька мова, структурний аналіз, семантичний аналіз.

SUMMARY

Development of medical terminology in the German language. Specialty 035 «Philology» Specialization 035.041 «Germanic Languages and Literatures (Including Translation, First Language – English». Educational program «English and Second Foreign Languages and Literatures (Including Translation)». Vasyl' Stus Donetsk and National University, 2024. 83 p.

The master's paper is devoted to research in the field of terminology and deals with the study of the peculiarities of medical terms in the German language in the historical context in two periods – Middle High German (MHG) and New High German (NHG). The work is motivated by a general scientific interest in the process of term formation and development of German medical terms.

In this study of German medical terminology, special attention is paid to its lexical, structural, etymological, stylistic, lexicological and morphological features of medical terms in both periods.

A total of 444 terms in MHG and 4,128 terms in NHG were analyzed based on 2 vocabularies: «M. Lexer; G. F. Benecke, W. Müller, F. Zarncke» for MHG and «Duden. Deutsches Universal Wörterbuch» for NHG.

When studying German medical terminology, special attention was paid to the etymological, morphological, structural, lexical-semantic, and stylistic features of the terms in both periods of German language development under study.

The study found that most of the terminological units in both comparative periods come from Greek and Latin and are nouns. The structural analysis showed that compound terms prevail over simple ones, as composites are a national feature of the German language. However, it should be noted that in modern German, two-syllable composites prevail over three-syllable composites. The semantic analysis showed that the most extensive thematic groups describe treatment processes and diseases and consist mainly of nouns.

Keywords: term, medical terminology, Middle High German, New High German, structural analysis, semantic analysis.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У	
НІМЕЦЬКІЙ МОВІ	
1.1 Становлення термінології як науки.....	12
1.2 Формування термінів.	15
1.3 Систематизація термінів.	25
1.4 Характерні ознаки та риси термінів	27
1.5 Розвиток медичної термінології у німецькій мові.....	29
Висновки до першого розділу	35
РОЗДІЛ 2 СТРУКТУРНО – СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ	
ТЕРМІНІВ У СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКОМУ ТА	
НОВОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКОМУ ПЕРІОДАХ.....	
2.1 Походження термінологічних одиниць.....	36
2.2 Мотивованість термінологічних одиниць	53
2.3 Частиномовна приналежність термінологічних одиниць	54
2.4 Семантичні особливості термінологічних одиниць	57
2.5 Стилiстичні особливості нововерхньонімецького періоду	65
2.6 Синонімічні ряди у медичних терміносистемах.....	68
Висновки до другого розділу	72
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	76
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ	82

ВСТУП

Магістерська робота представляє собою дослідження у сфері термінології і присвячена вивченню особливостей медичних термінів у німецькій мові в історичному контексті, а саме у двох періодах розвитку німецької мови – середньовісньонімецькій (далі – свн.) та сучасній німецькій (далі – нвн.). Робота зумовлена загальним дослідницьким інтересом до вивчення процесу термінотворення, в цілому, та розвитку німецьких медичних термінів, зокрема. Особливу увагу приділено етимологічним, структурним, морфологічним, лексико-семантичним, стилістичним особливостям термінів. Вивчення термінологічної лексики з погляду логічної побудови наукової системи знань, рівня розвитку тієї чи іншої галузі знань країни на певному етапі її історичного розвитку, шляхів формування термінології також описані в роботі. Дослідження терміносистеми сфери медицини є особливо актуальним і необхідним у сучасному суспільстві з огляду на те, що саме в цій галузі діяльності суспільства спостерігаються нові явища та процеси, які потребують точних номінацій, адже від цього загалом залежить людське життя.

Термінознавство досліджували Р. Глезер, В. Д. Даниленко, Т. Р. Кияк, Н. Ф. Клименко, Л. О. Симоненко. Вклад у дослідження історії німецької мови та функціонування термінів зробили Г. Ліпперт, Й. Ріке, К. Бауфельд, створивши тематичні словники та описавши шляхи входження термінів у німецьку мову.

У сучасному мовознавстві спостерігається підвищений інтерес до вивчення галузевої термінології. Це зумовлюється, в першу чергу, стрімким розвитком термінологічних підсистем, які забезпечують однозначність та точність спілкування у цій сфері. Лінгвістичні дослідження у галузі медичної термінології у німецькій мові зосереджені, як правило, на сучасній німецькій мові та ранньоновісньонімецькому періоді розвитку німецької мови. Середньовісньонімецький, як і

давньоверхньонімецький періоди, залишаються одними з найменш досліджених, з точки зору термінознавства. Крім того, великий обсяг дослідницького матеріалу у сучасній німецькій мові, а також його постійне розширення викликають постійний дослідницький інтерес до цього явища.

Важливим аспектом дослідження термінології є створення термінологічних баз даних, які можуть бути основою для створення фахових словників, баз даних для перекладів та систем автоматизованого перекладу. Отже, **актуальність** зумовлена необхідністю скласти корпус медичної термінології у свн. та нвн. та описати його, дослідивши етимологічні, структурні, морфологічні, лексико-семантичні та стилістичні особливості зазначених одиниць.

Метою магістерської роботи є встановлення особливостей розвитку медичної термінології у німецькій мові як однієї з найважливіших терміносистем у свн. та нвн. а також дослідження у порівняльному аспекті етимологічних, структурних, морфологічних, лексико-семантичних та стилістичних особливостей медичних термінів.

Для того, щоб реалізувати мету дослідження, потрібно вирішити такі практичні та теоретичні **завдання**:

- описати становлення та розвиток термінознавства як науки;
- визначити теперішній стан досліджень з термінознавства;
- проаналізувати основні дослідження медичних термінів у німецькій мові;
- систематизувати основні шляхи входження терміну у терміносистему;
- вивчити ознаки, риси та функції вдалого терміну;
- скласти корпус медичних термінів у свн. та нвн. мовах;
- з'ясувати походження медичних термінів у німецькій мові;

- описати специфіку структурної організації медичних термінів у свн. та нвн.;
- визначити моделі досліджуваних одиниць;
- охарактеризувати лексико-семантичні особливості медичних термінів у свн. та нвн.;
- проаналізувати стилістичні особливості досліджуваних одиниць.

Об'єктом дослідження є медичні терміни у свн. та нвн. мовах.

Предметом дослідження є структура та семантика медичних термінів у зазначені періоди розвитку німецької мови.

Матеріалом дослідження слугують термінологічні одиниці на позначення медичної термінології, дібрані за допомогою суцільної вибірки зі словників свн. «M. Lexer; G. F. Benecke, W. Müller, F. Zarncke» (444 од.) та нвн. «Duden. Deutsches Universal Wörterbuch» (4 128 од.). Допоміжними джерелами для ідентифікації термінологічних одиниць, уточнення їхнього значення, визначення етимології слугував словник нвн. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache.

Мета та завдання, окреслені в роботі, а також специфіка об'єкта дослідження зумовили використання таких **методів та прийомів** лінгвістичного аналізу: *аналіз науково-теоретичних джерел* – для вивчення історії та особливостей термінознавства та термінів; *метод етимологічного аналізу* – для встановлення походження термінологічних одиниць; *метод моделювання* – для опису морфологічних та структурних особливостей; *метод компонентного аналізу* – для визначення семантичного обсягу терміносистеми та утворення синонімічних рядів; *метод кількісного аналізу* – для визначення корпусу дослідницького матеріалу та його підсистем, а також для ілюстрації основних положень і висновків; *описовий метод* – для комплексного представлення отриманих результатів; *метод історико-синхронного аналізу* дозволяє виявити спільні та відмінні риси іменникових трикомпонентів на двох мовно-історичних зрізах.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів із висновками до кожного, загальних висновків, списку лексикографічних джерел (5 словників) та літератури (69 наукових джерел українською, німецькою, англійською та польською мовами). Загальний обсяг роботи складає 83 сторінок. Основний текст дослідження викладено на 82 сторінках.

У *вступі* обґрунтовано актуальність дослідження, висвітлено мету і завдання роботи, окреслено об'єкт, предмет, методи та матеріал дослідження, описано структуру магістерської роботи.

Детальний опис історії становлення термінології та рис вдалого терміну, спроби дати йому визначення, відмежовуючись від номенклатури та терміносистеми, слугує вичерпним аналізом розвідок за останнє століття. Проведено аналіз входження термінів у цільову мову та описано чинники цього процесу, як інтра-, так і екстралінгвальні. Дотепер словоскладання, деривація та запозичення залишаються найпотужнішими способами поповнення медичної терміносистеми нвн. мови.

У *першому розділі* «Дослідження термінологічної лексики у німецькій мові» здійснено огляд розвитку термінології, входження терміну до терміносистеми та історії німецької термінології, становлення її як науки, дослідження терміну та його характерних рис і ознак.

У *другому розділі* «Структурно-семантичні особливості німецьких термінів у середньовіснійнімецькій мові та нововіснійнімецькій мовах» проведено морфологічні, лексичні, лексикологічні, семантичні, структурні та етимологічні аналізи та виявлено закономірності терміносистем.

Лексико-семантичний аналіз дозволив поділити медичні терміни в обох порівнювальних періодах на тематичні групи «Фізіологія та анатомія», «Суміжні науки», «Хвороби та симптоми», «Лікування та персонал» і їхні підгрупи, базуючись на роботі Й. Ріке «Рання історія середньовіснійнімецької термінології в німецькій мові».

Етимологічний аналіз включає в себе визначення походження медичних термінів, в результаті якого було з'ясовано, що свн. та нвн. мови мають не лише велику кількість інтернаціоналізмів, що походять з грецької та латинської мов, але й запозичення з інших мов.

Морфологічний аналіз був проведений з метою виявлення частиномовної приналежності термінів, та прослідковуванню їхньої динаміки у процесі розвитку німецької мови,. Проведено аналіз продуктивних дериватів, а саме: суфіксів та префіксів, які є рушійними способами творення нових слів.

Аналіз синонімічних рядів окреслює причини утворення синонімів в обох мовах, різницю між контекстуальними та абсолютними синонімами, і подає приклади термінів-дублетів не лише власне німецьких, але й запозичених з грецької та латинської мов інтернаціоналізмів.

Структурний аналіз мав на меті дослідити структуру німецьких термінів в обох періодах, а саме співвідношення: простих та складних термінів, дво-, три- та чотирьохкомпонентних композитів та їхні генетичні зв'язки між собою і мотивованість термінів у німецькій мові.

Стилістичний аналіз охоплює ареальні та темпоральні особливості термінів у нвн. мові, пояснюючи явища діалектизмів, професіоналізмів, архаїзмів та історизмів у медичній терміносистемі, розкриваючи також причини, чому архаїзми та історизми більше не відносяться до активного вжитку сучасної нвн. медичної терміносистеми.

Усі результати аналізів підкріплені статистичними даними в абсолютному й кількісному значеннях, порівняльними прикладами з обох мов і таблицями для зрозумілої візуалізації та легкого пошуку інформації.

У *висновках* підбито підсумки проведених аналізів, надано подальші рекомендації для наступних досліджень та наведено цільову аудиторію даного дослідження.

Також у роботі підкреслено, що термінологія – одна з найменш досліджених наук, а термін, у свою чергу, як мовна універсалія не має свого остаточного визначення. Німецька мова тяжіє до композитів, інтернаціоналізмів і запозичень, беручи до уваги те, що Німеччина, Австрія та Швейцарія відомі своєю сферою охорони здоров'я на весь світ, що дає їм змогу не лише бути флагманами у медичних дослідженнях, але й позичати нові терміни з інших мов, з якими вона контактує.

Публікації та апробація роботи. Основні положення магістерської роботи викладено у статті «Особливості медичної термінології у середньовіснійнімецькій мові» у Віснику студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса та у тезах доповіді «Мотивованість термінологічних одиниць у середньовіснійнімецькій та нововіснійнімецькій мовах» у збірнику Матеріалів Всеукраїнської наукової очно-заочної студентської онлайн-конференції «Зіставне вивчення германських, романських і слов'янських мов і літератур» (10-11 квітня 2023 р.) ДонНУ імені Василя Стуса.

РОЗДІЛ 1

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У розділі здійснено огляд теоретичних джерел, присвячених дослідженню термінології у німецькій мові, в цілому, та медичної термінології, зокрема. Описано становлення та розвиток термінознавства як науки; визначено теперішній стан досліджень з термінознавства проаналізовано основні дослідження медичних термінів у німецькій мові; систематизовано основні шляхи входження терміна у терміносистему; вивчено основні ознаки, риси та функції термінів.

1.1 Становлення термінології як науки

Розвиток машин, наук і людської культури, постійне прагнення до пізнання навколишнього світу і акумуляція знань про нього, ускладнення людського життя як такого і встановлення нових взаємозв'язків між культурами та галузями наук - все це породжує незліченну кількість нових понять, призводить до розширення терміносистеми мови, посилюючи її стилістичну та лексичну варіативність [44].

Мова як єдність постійних і змінних, статичних і динамічних елементів існує в просторі й часі, виявляючи себе в хронологічній мінливості - від найдавніших форм існування до сьогодення, ведучи боротьбу за провідне становище.

Специфічно відтворюючи навколишній світ, мова зазнає постійних внутрішніх структурних змін; соціальні чинники, історичні події, наукова діяльність окремих людей стимулюють і спрямовують напрями мовної динаміки [30]. Динаміка життя соціуму, його матеріально-виробничої сфери та культурні домінанти мають найсуттєвіший вплив на зміни в лексиці та семантиці.

Попри те, що термін як лексична одиниця був цікавим ще Аристотелю, становлення та розвиток термінознавства розпочинається на початку ХХ-го

ст. Перший етап у розвитку термінології описують як підготовчий (1780–1920 рр.). У цей період термін ділиться на два полюси свідомості – щоденне та наукове (загальне та вузьке) розуміння. Відбувається накопичення знань та збагачення лексики для майбутніх словників.

Підґрунтям для цього етапу стали роботи В. Вевелла, Е. Гуссерля, Дж. Мілла, І. Огієнка. Саме вони почали дискусію про потребу у класифікації наукової та звичайної мов і поділили «спеціальні» слова на терміни та номенклатурні одиниці [1].

Номенклатура означає просто називання речей, однак називання чогось передбачає знання його форми. Умовно, однак, номенклатури можуть бути нічим іншим, як списками визнаних або санкціонованих слів, і не мати ніякого відношення до терміносистем [23]. Деякі приклади номенклатури ілюструють, наскільки віддаленими від корисних систем вони можуть бути. Однак, класифікації та номенклатури корисніше розглядати як такі, що перебувають у континуумі, де перші класифікують та агрегують, а другі підтримують детальні описи.

Довоєнний прорив, дредноутні перегони та післявоєнний розвиток технологій сприяли утворенню нових фахових мов і термінологія стає об'єктом лінгвістичних досліджень [54]. Таким чином утворюються три термінологічні школи: радянська (І. Верхратський, І. Гавришкевич, В. Лейчик, Г. Винокур, Д. Лотте, О. Реформатський, Т. Кияк), празька (Л. Дродз, Р. Коцоурек, Я. Горецкі) та австрійсько-німецька (І. Дальберг, О. Вюстер, Р. Глезер). Відтоді розпочинається другий етап накопичення особливого термінологічного матеріалу (1920–1960). У ці роки термінознавці почали досягати успіхів в уніфікації термінів та терміносистем, але не в уніфікації їх визначень.

Терміни у той період потребували стандартизації, тому утворювалися організації дослідження термінології. Першими фахівцями, хто допомагав утворити міжнародні координуючі установи з питань термінології були саме

перекладачі. Вони активно працювали з термінами і почали зазнавати труднощів під час перекладу через відсутність уніфікованих термінологічних словників. Тому у 1949 р. організація ЮНЕСКО запропонувала створити Міжнародне Термінологічне Бюро.

Третій – етап осмислення (1960–1980-ті), термінознавство стає самостійною, незалежною дисципліною, терміни – лексичні одиниці мов науки та техніки, вивчаються ознаки семантики, морфології, словотвору, розробляються основи уніфікації сукупностей термінів та практичних аспектів їхнього використання.

У цей час досліджують парадигматику та синтагматику терміносистем, але використання методів аналізу термінів все ще були обмежені. Терміни стали лексичними одиницями для особливих цілей, які мають низку вимог. У 60-х роках ХХ століття, термінологія, як наука про терміни, розгорнулася у самостійну лінгвістичну галузь і стала об'єктом досліджень. Саме статті І. Г. Верхратського, М. М. Левченка, П. Є. Савича дають поштовх до широкої постановки проблеми термінів [15].

Четвертим етапом став етап зрілості термінознавства (1970–1980 р.) зазнає стрімкого розвитку науки, термін розглядається з різних сторін: теоретичного, прикладного, типологічного, порівняльного, ономазіологічного, гносеологічного, історичного та функціонального. Існували чотири напрями досліджень:

- лінгвістичний опис термінів та їх систематизація у терміносистемі;
- автоматизовані аналізи термінології (використання обчислювальної техніки);
- стандартизація термінології;
- та їх аналіз з метою конструювання сучасних інформаційних систем [54].

Існувала нагальна необхідність створення міжнародного центру термінології. Цим питанням активно займалися Є. Вюстер та ЮНЕСКО, саме

за сприянням ЮНЕСКО він очолив у 1971 р. на засадах Австрійського інституту стандартизації Міжнародний Інформаційний Центр Термінології (INFOTERM) у Відні. МІЦТ зосередився на документаційній та інформаційній діяльності в галузі точних наук та нових розробок, технологій, а саме на міжнародному рівні [48].

П'ятий етап (1990–2000 рр.) охоплює практичні застосування термінології, її осмислення, укорінення в різних підручниках та наукових роботах.

Наступний етап вважається сучасний стан термінознавства і його основою є антропоцентризм, тобто людина (дискурс, мислення, фреймінг). Основна мета – відтворення еволюції людського розуму на засадах її відображення у відповідній еволюції мови. Саме антропологічний напрям дослідження дав поштовх новим напрямам досліджень [15].

1.2 Формування термінів

Лінгвістичні дослідження передусім зосереджені на питаннях, пов'язаних зі спеціалізованими термінологіями. Дослідники прагнуть виявити джерела формування наукової термінології, вивчають правила утворення термінів, їхню структуру та семантику [20].

Мовні зміни можна розглядати як прямий результат основної функції мови - служити засобом комунікації. Словниковий склад є особливо вразливою сферою для будь-якого іншомовного впливу. У свою чергу, терміносистема кожної мови відображає всі зміни, які відбуваються в науці протягом певного часу, особливо, якщо порівнювати в історичному зрізі [16].

Дослідження термінології певної сфери знань передбачає виявлення конкретних проявів загальних і часткових закономірностей термінологізації та визначення можливостей регулювання процесу термінологізації, удосконалення терміносистеми досліджуваної галузі [32]. Це пов'язано з тим, що опис терміносистеми будь-якої галузі науки є важливим етапом її

розвитку. Термін перебуває в центрі всіх наукових досліджень пов'язаних з термінологією, професіоналізмами та субмовами.

Усі чинники термінотворення поділяють на два: екстра- та інтралінгвістичні. До екстралінгвістичних чинники відносять зміни у суспільстві, які походять не з мови, а з навколишнього: міграції, розпади мовних субкластерів, виникнення потреби у номінації нещодавно відкритих речей та понять, зміна форми спілкування та прогрес науки і техніки [28].

Також дуже частим є використання загальнозживаних слів у субмові, що надає їм відтінкових значень та поповнює терміносистему. Архаїзми, застарілі слова, які виходять з активного вжитку, через те, що денотат стає нерелевантним для мови, тобто втрачає свою початкову актуальність [10].

Інтралінгвістичні чинники пов'язані з мовою та її прагненням до економії, чим пояснюються утворення скорочень та аббревіатур. Сюди ж можна віднести граматичні зміни, як наприклад, все частіше прагнення німецької мови до слабого відмінювання дієслів у діалектах [18].

Перед тим як вдаватися до витоків дослідження термінів, потрібно визначити шляхи входження термінів у лексику. До них належать [60]:

- запозичення та інтернаціоналізми;
- граматична деривація;
- семантична деривація (епонімізація, метафора, евфемізація, метафоризація);
- синонімія;
- словоскладання.

Світовий науковий прогрес розвивається у тісному взаємозв'язку, оскільки будь-яка ізоляція наукових чинників негативно впливає на їхнє існування та загрожує досягненню загальнонаукових здобутків. Вагомим результатом такої активної взаємодії є поява запозичених термінів, символів та використання іншомовної лексики в лексичних одиницях різних мов у науковому співтоваристві [17].

Запозиченими називаються терміни, що повністю або частково, лише форма, зміст чи структура, запозичені з інших мов. Водночас, запозичення - неминучий і передбачуваний процес, адже жодна мова не може обійтися без власного словникового запасу [29]. Вона мусить використовувати лексичні одиниці з інших мов і водночас слугувати джерелом нових лексем для інших мов.

У медичній терміносистемі, порівняно з термінологіями інших наук та їх галузей, переважають дві античні мови: давньогрецька та латинська мови та декілька сучасних: французька, англійська, італійська. Давньогрецькі запозичення ввійшли до сун. та сучасної німецької через латинську мову [12]. Інші запозичені слова, у свою чергу, входили в німецький корпус термінів протягом усього розвитку мови. Говорячи про запозичення, неможливо не згадати про три типи входження таких термінів у цільову мову:

- гібридизація;
- калькування;
- повне запозичення [7].

Щодо повних запозичень, то у медичній терміносистемі наявні наступні мови, з яких походять професійні терміни:

- англійської, напр.: *AIDS* ‘СНІД’;
- арабської, напр.: *Alkohol* ‘спирт’;
- італійської, напр.: *Malaria* ‘малярія’;
- нідерландської, напр.: *Pocke* ‘віспа’;
- французької, напр.: *Drainage* ‘дренаж’.

На повну адаптацію запозичень та їхнє активне функціонування в мові в майбутньому впливають певні умови. Як правило, це створення похідних слів, дериватів, їх часте використання у мові-реципієнті на всіх рівнях і врахування нових реалій.

Як вже було зазначено, інтернаціоналізми складають обширний пласт лексики у будь-якій зрілій науці [63], адже більшість з них вказують на

грецьке або латинське походження, тобто «нічийну» спадщину. Схожі риси мають епоніми – терміни, утворені за участі власних назв, що представляють неабияку зацікавленість у вчених.

Ще один активний шлях розвитку на збагачення термінологічної лексики – семантична деривація, утворення похідних значень від початкових без зміни форми знаку [4]. Розширення значення слова, як і його звуження, належать до мовних універсалій [8].

Вони зазвичай стосуються загальноживаних слів, які пізніше набувають виключно термінологічного значення. Це яскравіше проявляється при звуженні значення, адже термінологізація – це звуження сфери використання, бо термінологія та терміни вимагають точності та однозначності, напр. свн. *suht* позначало виключно ‘захворювання’, зараз нвн. *Sucht* використовується лише для позначення ‘хворобливої залежності від чогось’, а початкове значення вважається застарілим.

Розвиток науки та відкриття часто пов’язані з діяльністю різних вчених. Такі терміни, що можна спостерігати у всіх галузях медицини та які закріплюються у термінологіях, називають як епонімами. Питання епонімів – стали темою багатьох наукових досліджень, в яких розглядаються етимологія, зміна семантики та ставлення науковців до них (В. П. Білаш, О. В. Дубровіна, В. Г. Гринь, Т. Ф. Дейнега, Н. Л. Свінцицька).

Епонімічні терміни належать майже до всіх галузей медицини, але найчастіше вони позначають хвороби, інструменти, операції, синдроми та симптоми, як-от: *Adams-Klammer* ‘кламер Адамса’, *Lassafieber* ‘лихоманка Ласа’, *Brunatis Symptom* ‘симптом Брунаті’, та ін. Виникнення епонімічних термінів, як правило, сприяють визнання заслуг дослідників, що є авторами різних явищ в області медицини [21].

Епоніми були в активному вжитку ще з давніх часів для утворення назв хвороб, симптомів, органів, напр.: *Achillessehne* ‘сухожилля Ахілла’.

Так, О. В. Харик виділяє дві групи епонімів, що стали основами для деривації медичної термінології – міфоніми та реалоніми, тобто власні назви об'єктивної реальності та міфів [34]. До другої групи належать міфічні, літературні й біблійні герої та географічні назви, напр.: термін *Psychiatrie* ‘психіатрія’ походить від імені Психеї (зображення душі людини у вигляді дівчини з крилами метелика), *Hygiene* ‘гігієна’ від імені міфологічної богині здоров'я Гігеї, *Lethargie* ‘летаргія’ від грецької міфічної річки, через яку Аїд переправляв душі. Порівняно з міфологізмами, бібліїзмів у медичній термінології значно менше, напр.: *Adamsapfel* ‘адамове яблуко’ (гортанний виступ у чоловіків, кадик).

Деякі медичні терміни походять від власних імен літературних героїв, напр.: *Werther-Syndrom* ‘Синдром Вертера’, що утворився від імені головного героя поеми Й. В. Гете «Страждання юного Вертера». Звісно ж, цей термін ввів не сам автор, а психолог Девід Філіпс ще 200 років тому для опису стану пацієнта, що пережив колосальне потрясіння та знаходиться за крок до самогубства [40]. Також яскравим прикладом є запозичений з англійської мови *Alice-in-Wunderland-Syndrom* ‘синдром Аліси в Дивокраї’, який ввів Джонн Тодд у 1955 р. [6], що проявляється в неправильному сприйнятті розміру свого тіла або його частин.

Для створення такої бази медичних термінів слугували екстралінгвістичні чинники, а саме:

- відсутність достатнього рівня знань про певне явище;
- відсутність достатньої термінологічної та теоретичної баз;
- попередній опис явища у літературному творі, який був відомим.

До реалонімів можна віднести терміни, названі на честь науковців, перших пацієнтів та топонімів. Нині у медичних галузях існує тенденція називати хвороби за прізвищем першого пацієнта, у якого була виявлена хвороба, напр.: *HeLa Zellstamm* ‘культура клітин HeLa’. Термін, що позначає

першу безсмертну культуру людських клітин карциноми шийки матки, названу на честь пацієнтки Helene Lane, у якої вперше зібрали ці культури.

Часто трапляється так, що декілька вчених працюють над одним дослідженням чи відкриттям, тому економічний термін представлений їхніми прізвищами, напр.: *Izenko-Cushing-Krankheit* ‘хвороба Іценко-Кушинга’ (названа на честь двох вчених, що досліджували її у різний час на різних континентах). Таким чином простежується бажання увіковічнити пам'ять про усіх науковців, що працювали над дослідженням.

Такі терміни не користуються попитом у розмовній лексиці, адже їх незручно вимовляти та вони надто довгі для вільного спілкування, тому переважно вживаються у науковій та вузькоспеціалізованій літературі.

О. В. Харик стверджує, що всі епонімічні терміни можна поділити на дві групи: антропоніми та топоніми [34]. На думку вченої антропоніми зустрічаються серед найменувань захворювань, синдромів, симптомів, методів досліджень та операцій, анатомічних термінів, а також серед обладнання та інструментів. Топоніми частіше є складовими термінів, виступають прикметниками і рідше зустрічаються, ніж антропоніми, напр.: *Australia-Antigen* ‘австралійський антиген’ чи *Lyme-Krankheit* ‘хвороба Лайма’, названа на честь міста, де трапився перший спалах хвороби у США. Але також зустрічаються і самостійні топоніми, напр.: *Tropica* ‘тропічна малярія’.

Семантичним розподілом займалася О. А. Шиленко та виводить наступні категорії за семантичною ознакою [37]:

- 1) терміни, що позначають назви хвороб, напр.: *Basedowkrankheit* ‘Базедова хвороба’;
- 2) терміни, що позначають збудників, напр.: *Kochscher Bazillus* ‘паличка Коха’;
- 3) терміни, що позначають синдроми захворювань, напр.: *Asperger-Syndrom* ‘синдром Аспергера’;

- 4) терміни, що позначають діагностичні симптоми захворювань, напр.: *Quincke-Ödem* ‘набряк Квінке’;
- 5) терміни, що позначають лікувальні препарати, мазі, напр.: *Wilkinsonsalmbe* ‘мазь Вількенсона’;
- 6) терміни, що позначають анатомічні поняття, напр.: *Tuba Fallopii* ‘фалопієві труби’;
- 7) терміни, позначають штучні органи, напр.: *Lloid Klappe* ‘клапан Ллойда’;
- 8) терміни, що позначають методи діагностики, операцій чи лікування, напр.: *Kaiserschnitt* ‘кесарів розтин’;
- 9) терміни, що позначають апаратуру, інструменти та машини, напр.: *Röntgenapparat* ‘рентгенівський апарат’;
- 10) терміни, що позначають назви добро- чи злоякісних пухлин, напр.: *Wilms-Tumor* ‘пухлина Вільмса’;
- 11) терміни, що позначають назви клітин, напр.: *Hallersche Zellen* – ‘клітини Галлера’.

Варто наголосити на тому, що у самій медицині все ще панують суперечки щодо епонімів, починаючи з 1955 р., коли у затвердженій Паризькій анатомічній номенклатурі замінили усі епонімичні терміни на більш інформативні, що вказували на основні ознаки відповідного об’єкту [41]. Гострої критики епоніми медичної термінології зазнають через наступні тези:

1. Епоніми часто асоціюються з експериментами нацистів, що у наш час, звісно ж, є неприйнятним. Ця теза виникла на фоні обурливого відкриття – Ганс Райтер, відкривач реактивного артрити (*Reiter' Syndrom*), брав участь в експериментах над людьми. Після цього у німецькій медичній терміносистемі на початку XXI століття назву замінили на *reaktive Arthritis* та навіть пропонували відмовитися від колишнього епоніму.

2. Епоніми не завжди мають назву першовідкривача. Олександр Войводт, нефролог-консультант, та Ерік Маттенсон, професор ревматології, стверджують, що епоніми – нагорода вченого, який опублікував свою працю у більш популярному журналі чи популярнішою мовою [68].

3. Епоніми не володіють науковою точністю. Деякі країни мають власні епоніми, а симптоми порушень функціонування аорти мають 31 епонімічне позначення, що ніяк не полегшує вивчення носіями. А деякі епоніми мають два чи більше значення [37].

Саме тому О. Войводт та Е. Маттенсон стверджують, що потрібно покінчити із «індивідуальним» внеском в науку та, звернувшись до історії медицини, дати об'єктивну оцінку науковим відкриттям, особливо в період глобалізації [68].

Отже, епоніми – незамінна частина медичної термінології і відмовитися від них майже неможливо, не дивлячись на всі їхні негативні характеристики, вони все ще беруть активну участь в процесі номінації [67]. Так само, як і інтернаціоналізми, епоніми ввійшли в гібридні новоутворення, що дозволило їм адаптуватися до норм мов, особливо німецької через тяжіння до дво- та більше композитів.

Словоскладання – потужний спосіб словотвору у германських та індоєвропейських мовах [41]. Композити, згідно з проведеним аналізом, становлять величезний пласт лексики у системі медичної сфери із використанням багатства функційно-структурних одиниць.

Композити відповідають вимогам, які характеризують терміни, та особливостям функціонування обох мов. Серед переваг цього способу словотвору можна виділити компактність та економність форми термінів, точність відображення ознак термінів у кожному окремому тематично-термінологічному полі для номінації різних явищ та предметів об'єктивної реальності. Також вони допомагають окреслити риси родо-видової класифікації спеціальних понять. Саме за допомогою словоскладання,

базуючись на ключових термінах, утворюються їхні групи та підгрупи, які характеризують видові поняття [19].

Сучасні тематичні групи не обмежені ні кількісно, ні якісно, а поділ може бути лише умовним. Цю зміну можна пояснити постійним розвитком терміносистеми та її активною взаємодією з іншими мовами.

Людина як головний упорядник та розпорядник медичних термінів також робила свої внески у термінологію, порівнюючи явища, стани та предмети з предметами побуту та повсякденного життя, тому вона часто використовувала тропи, художні засоби, щоб описати об'єктивну реальність. Тропеїчне термінотворення включає в себе два тропи: метафору та метонімію [37]. Такі терміни є імпліцитними, а їхнє значення завжди обмежується мотиваційними ознаками, які є індивідуальними при тлумаченні кожного окремого терміну.

Явище метафори тісно пов'язане з процесом розширення семантичного значення слова. Коли назва переноситься за аналогією через схожість зовнішніх ознак, розташування, зовнішньої форми денотату, створюються образні асоціації, які закріплюються в асоціативному ряді користувача мови. Такий тип перенесення називається метафоричним, а сама метафора виконує дві функції: номінативну, називаючи та позначаючи новий термін за допомогою знайомого семантичного образу та дефінітивну, визначаючи денотат та пояснюючи його за допомогою асоціації [2].

Важливо зауважити, що саме у 21 ст. змінилося ставлення дослідників щодо метафор – з небажаного у науковому полі художнього дискурсу вони перейшли у терміносистеми [9], адже при класифікації керувалися ознаками термінів, до яких входить інформативність, точність, лаконічність і обов'язкова відсутність емоційного забарвлення та оцінки.

Найпоширеніший спосіб ідиоматизації нової лексики та її перехід у терміносистему називають метафоричною номінацією – перенос значення за подібністю зовнішніх чи внутрішніх ознак або функцій [31]. У німецькій мові

наявні універсальні способи ідіоматичного переносу, а саме: уособлення, синестезія та графічна метафора.

Терміни, утворені через метафоризацію, зберігають внутрішню системність та надають відтінку концептуальності, як і епоніми, але, на відміну від них, їм притаманна наочність, що сприяє навчанню та практичному аспекті. Вони мають здатність формувати асоціативні пари та ряди, забезпечуючи повну фіксацію інформації та пояснюючи іншомовні еквіваленти.

Загалом виділяють такі метафоричні ряди [21]:

1. Побутові метафори, основа яких – предмети побуту та суспільного життя;
2. Концептуальні метафори, що походять з суб'єктивного та унікального уявлення людини про об'єктивну реальність;
3. Географічні метафори;
4. Зоологічні метафори, що порівнюють предмети з фауною;
5. Фітоморфні метафори, що порівнюються предмети з флорою;
6. Антропоморфні метафори, предмети, що порівнюються з діями людей та частинами тіла;
7. Геоморфні метафори, які описують форму предметів навколишнього світу або літеру абетки (грецької, англійською, українською і т.д.)

У кожній галузі медицини переважає лише один тип метафоризації слів, як наприклад, в анатомії – зовнішні якості об'єкта, тобто геоморфні метафори, у терапії – соматичні метафори, тобто сенсорні відчуття, це пояснюється описовим методом вражень лікаря, у психіатрії – концептуальні метафори.

Метафора – це результат щоденного відбиття навколишньої реальності та межа зіткнення повсякденного та професійного, а також природна універсалія і продуктивний спосіб словотворення, що виникає з розвитком

мови, тому недоцільно виключати із термінологічних словників номінації, утворені тропеїчним шляхом [22].

1.3 Систематизація термінів

Щойно людина почала полювати, їй потрібні були навички та знання про те, як діставати сторонні предмети з тіла, гоїти рани, лікувати хвороби та запобігати критичним станам. З однієї сторони, медицина – стародавня наука, водночас, з іншої, вона завжди буде молодою наукою через розвиток нових медичних галузей, технік лікування та загальних станів, особливо взаємодіючи з іншими науками, мовами та географічними відкриттями.

Вузько спеціалізовані посади вимагають досконалого знання професійної мови та пов'язаної професійної термінології для успішної комунікації та покращення розуміння суміжних наук. Це також стосується медичної термінології, де розуміння окремих термінів має бути як найточнішим.

Термін розглядали в історичному, дискурсивному, текстовому, когнітивному та інших аспектах [15], але відтоді він все ще не набув уніфікованого визначення.

Т. Р. Кияк зазначає, що термін – це мовна універсалія, а вони, як відомо, важко піддаються дифініюванню [11]. Д. В. Щерба наводить наступне визначення терміну «це мовний знак, що співвідноситься з поняттям і предметом певної професійної сфери та на основі цього співвідношення входить в певної терміносистеми...» [38].

Загалом, у науковій сфері терміни позначають основні лексичні одиниці і є ключовими для створення наукової термінології та терміносистем.

Існує два загальні визначення термінології:

- 1) термінологія як наука, що вивчає термін;
- 2) термінологія як сукупність термінів однієї терміносистеми.

Термінологія, у свою чергу, у другому значенні – це не просто набір термінів, а система мовних одиниць [31]. Кожне наукове поле має свою термінологію, а терміни можуть існувати або лише в межах цієї термінології, або у декількох одночасно і мати окреме визначення для кожного описуваного предмету. Бувають і терміни, що використовуються як звичайні не термінологічні слова лише у одному зі своїх значень, напр. свн. *beinelîn* означає ‘ніжку’, але у медичній сфері – це ‘мала кістка’. Тут потрібно звертати увагу на відсутність експресії, що притаманно термінам: ми можемо утворити слово ‘нога’, забравши демінутивний суфікс, але у такому випадку термін втрапить своє визначення і перейде у загальноживану лексику.

Якщо термін реагує на сучасний стан науки і повністю задовольняє вимоги та межі визначення, то він стає «зрілим» [36]. Якщо ж він не відповідає сучасному станові науки, і змінюється ідеологія науки, він «помирає».

Терміни виконують низку функцій у мові:

- номінативну (позначають певне явище),
- дефінітивну (надають явищу дефініцію),
- комунікативну (передають знання),
- орієнтовну (створюють низку асоціацій та керують мисленням).

Кожна наука має свою вузькоспеціалізовану лексику і до неї відносяться поняття, слова та словосполучення, які не властиві жодній іншій науці. Медична термінологія – сукупність слів і словосполучень, що використовуються для позначення понять в області медицини та охорони здоров'я [65].

Говорячи про термінологію у другому значенні, варто зауважити, що лінгвісти все ще не мають спільної думки щодо чіткої межі між поняттями «термінологія» та «терміносистема». Шаріте подає наступне визначення поняття термінологія – «наука про фахову мову науки, яка займається

виключно лінгвістичним дослідженням субмови», яке наразі розширилося до «власне фахова мова, її словниковий запас та граматичні правила» [52].

Паралельно існує інше визначення для характеристики сукупності термінів – «номенклатура – однозначна і фіксована знакова система зі встановленою кількістю, семантикою та синтаксисом» [52]. Таким чином, анатомічна номенклатура, напр., систематизує та називає будову організму, окремих його органів та систем відповідно до чітких вимог. Основна ціль будь-якої номенклатури – систематизація великої кількості схожих речей.

Отже, термін – це лексична одиниця термінології, терміносистеми та термінополя. Термінологія – їх сукупність, що виконує виключно номінативну функцію, в той час, як терміносистема розвивається динамічно і виконує комунікативну функцію. Номенклатура – затверджена та погоджена сукупність слів, які не завжди є термінами, з єдиним чітким визначенням для використання у фахових журналах, наукових працях та уникнення непорозумінь між комунікантами. Термінологічна система заснована на засадах однієї наукової теорії чи концепції, а системність, яку деякі визначають як вирішальну відмінність, притаманна і термінології, і терміносистемі [64].

1.4 Характерні ознаки та риси термінів

Класифікуючи терміни, важливо розуміти характерні риси та вимоги до них. Перш за все, термін мусить мати дефініцію – лаконічне, логічне визначення, яке позначає суттєві ознаки предметів або понять, проводить чіткі межі та репрезентує зміст [36]. Віктор Паковський і Петр Сухарда виділяють три основні ознаки будь-якого терміну: точність, зрозумілість та лаконічність [57].

Описуючи точність вони зазначають, що терміни мусять точно описувати певне явище, уникаючи синонімії. Таким чином, сучасні укладачі номенклатури приймають ті терміни, які прийняті іншими номенклатурами,

унікаючи повторів та синонімії не лише у власній галузі, напр., патологій, але і в анатомічній номенклатурі.

Кожен термін містить короткі вказівки чи описові характеристики. Це наводить на іншу ознаку терміну – зрозумілість, тобто повноту передачі денотата, маючи лише одне визначення, унікально правильне незалежно від ситуації використання. Значення термінів може розширятися або звужуватися, особливо, якщо цього вимагає наука.

Третя ознака, яку виділяють науковці – лаконічність, пояснюючи це тим, що терміни мусять легко входити до електронних медичних баз даних та відповідних клінічних документів і форм [19].

Наступною ознакою терміну є його міжнародність, тобто наявність відповідників не лише у різних мовах, але й культурах. Вони можуть містити інакший графічний запис та фонетичне звучання, але дефініція терміну від цього не змінюється [69]. Щоб розуміти оболонку терміну та його «відірваність» від загальноживаних слів, потрібно знати шляхи їх проникнення в мову.

Перший спосіб – запозичення з інших мов. Серед вибірки наявні французькі слова, напр. *cuir* ‘шкіра’ чи *curs* ‘тулуб’. Це пояснюється авангардним розвитком французької культури та науки у той час, що впливало на збагачення лексики інших мов.

Другий спосіб – успадкування «нічийної» спадщини Давньої Греції та Риму [63**Error! Reference source not found.**]. Так як прямих спадкоємців ці дві держави не мають, лексеми стають міжнародними і досить популярними, особливо у медичній термінології. Вони мають схожі суфікси та вмотивованість.

Значення термінів завжди мусять бути зафіксованими у спеціалізованих словниках, довідниках, а при визначенні виділяють його однозначне функціонально-сміслове значення.

Отже, можна виділити декілька характерних ознак термінів:

- чітка та уніфікована дефініція в рамках однієї терміносистеми
- стилістична нейтральність, відсутність експресивності та суб'єктивного відтінку
- відсутність повних синонімів та омонімів (в одній терміносистемі).

Але незважаючи на загальні вимоги, встановлені для термінів, такі як системність, чіткість, прагнення до однозначності та конкретності всередині терміносистеми, а також до зрозумілості внутрішньої форми (вмотивованість), конвенційність, стилістична нейтральність, точність і лаконічність, здатність до деривації, інваріантність (відсутність варіантів і синонімів), висока інформативність, концептуальна цілісність, частотність, укорінення, відсутність експресії, образності та суб'єктивно-оцінних відтінків, спостерігається тенденція до збереження ідіоматичності в термінології, навіть при прагненні до її зниження [36].

1.5 Розвиток медичної термінології у німецькій мові

Сучасна медична термінологія відтворює та репрезентує здобутки багатьох століть, терміни видозмінювалися та набували нових значень, деякі забувалися, але центральними мовами для термінології завжди слугували давньогрецька та латинська.

У 5-4 столітті розпочалося виникнення словника медичної термінології ще у Древній Греції, колись сучасної медицини. На острові Кос були знайдені перші писемні згадки Гіппократа. Саме він першим склав медичний збірник, де описував епідемії, прогноз хвороби і анамнез, екологію та її вплив на людське здоров'я [58].

Неможливо з абсолютною впевненістю стверджувати, що будь-який з трактатів належить Гіппократу, скоріше спілці авторів. Саме вони ввели теорію «гуморизму», яка полягає у тому, що людське тіло складається з чотирьох основних рідин, що безпосередньо впливають на її здоров'я та темперамент. З цієї теорії походить низка термінів, напр., *Schlagfluss* 'інсульт', *Herabfließen* 'дренувати', *Durchfluß* 'перфузія'.

Вони вважали, що захворювання впливає на все тіло, а не на окрему частину тіла чи орган. Ця теорія була популярною в університетах до 19 століття [49].

У роботах Аристотеля описано хвороби, збудники, симптоми, діагнози, терапію та прогнози, більшість яких збереглися до нашого часу. Саме тому значна частина термінів має грецьке коріння [46].

Грецька мова має можливість поєднувати будь-яку кількість слів у багатокомпонентні композити, досягаючи стислості й точності вираження медичних термінів. Ця незамінна риса давньогрецької мови сприяла формуванню клінічних термінів, дозволивши зберегти їх точність та прагматичність.

Наступний етап розвитку медицини пов'язаний з діяльністю двох видатних вчених олександрійської медичної школи епохи еллінізму Герофіла та Еразістрата. Їм належать перші автопсії на мерцях. Крім того, Герофіл вивчав анатомію на живих злочинцях, засуджених до страти. Він описав мозок: мозкові оболонки й шлуночки, пояснив скловидне тіло, судинну оболонку і сітківку ока; назвав дванадцятипалу кишку, зробивши немалий вклад у розвиток термінології, спробував описати яєчники та маткові труби, які пізніше докладно описав італійський вчений Фаллопій [59].

Еразістрата в історії медицини вважають засновником експериментальної фізіології. Він також вивчав мозок і перший помітив, що від нього відходять кілька нервових гілок, як і від спинного мозку. Велика його заслуга полягає в описі анатомії серця. Він розгадав призначення клапанів, дав їм назву, описав шлунок та перистальтику. До сьогодні їхні терміни не застаріли і знаходяться в активному вжитку. Вони зробили немалий вклад саме в анатомічну (зокрема, фізіологічну) терміносистему і надали плідне підґрунтя для подальших досліджень та дефініцій [61].

Після завоювання Єгипту римлянами Олександрія залишилася осередком культури та науки. Сюди приїздили лікарі з різних країн для

вдосконалення свої навичок та медицини в цілому. Медицина Древнього Риму була лише наступним оригінальним етапом розвитку, але вже латинською мовою. Найвідомішою працею того часу став твір «Про медицину» Авла Цельса [45], ця семитомна книга описує нові хвороби, хірургічні практики, остеологію та лікування ран. Протягом кількох століть медицина періоду еллінізму плідно впливала на розвиток медицини у світі.

Наступником школи еллінізму став лікар гладіаторів Клавдій Гален, який був яскравим прикладом лікаря тієї епохи і походив з давньогрецькомовного простору. Вони відповідно писали свої роботи давньогрецькою, хоч і проживали в Італії [64].

Гален Пергамський, у свою чергу, уточнив значення деяких термінів, віродив майже забуті терміни, а малозрозумілі чи неточні терміни Гіппократа та його нащадків пояснив. Також займався дослідженням фізіології та анатомії, саме він ввів новий термін ‘таламус’.

Здобуті та впорядковані у той час знання переходили в ісламську культуру, а саме у перську та сирійську медичні школи. Найвідомішим перським лікарем-перекладачем був Авіценна [47].

В 11 столітті на території Європи, напр., в Толедо, Салерно та німецьких монастирях, як напр.: Імперське абатство Святого Боніфація, Монастир Св. Галла, повстали перекладацькі школи, які займалися перекладом арабських текстів, зробивши їх доступними для європейських лікарів [67]. Саме з Толедо походять арабські терміни, які пізніше були латинізовані та перекладені Герардом з Кремони, напр., *Alkohol* ‘алкоголь’, *Elixier* ‘еліксир, мікстура’, *Chemie* ‘хімія’, *Nacken* ‘шия’.

Європейські медичні школи також відзначилися прогресивністю: саме у Салерно жінки почали викладати першими медицину і про це свідчать чисельні трактати Тротули де Ругьєро, яка здебільшого прославилася шляхами лікування шкірних захворювань жінок [60].

Південна Італія загалом характеризувалася як продуктивний макрорегіон з регламентування та стандартизації термінології: у 1140 король Рожер II видає наказ про обов'язкові екзамени, а сто років потому Фрідріх II запроваджує восьмирічну систему навчання, в саме: 3 роки Логіки і 5 років Анатомії та Хірургії і щонайменше обов'язковий рік практики. У 1240 році у своєму Салернському едикті він розділив цілителів на лікарів та аптекарів, започаткувавши фармацевтику як окрему науку [45].

У 12 столітті починають утворюватися європейські університети, де «нижчі факультети» вивчають латину, вільні мистецтва, арифметику, геометрію, астрономію, музику, а «вищі факультети» - теологію, правознавство й медицину.

У 15-16 століттях науковці пишуть перші роботи рідними мовами – Теофраст Парацельс (німецька мова) та Амбруаз Паре (французька мова), але мовою університетів залишається латинська. Таким чином аж у далекому 1880 році опублікують посібник з медицини Німецької Імперії, чи не останній науковий трактат латинською мовою [66].

У 16 столітті бельгійський лікар Андреас Везалій реформував медицину, видавши семитомну роботу з анатомії людини “*De humani corporis fabrica*” класичною латинською мовою. Він спробував замінити усі запозичені терміни на латинські, представивши також нові поняття [46]. Його сучасник Вільям Гарвей видає ще одну роботу про кровообіг також класичною латинською.

У 17 та 18 століттях країни почали набувати націоналістичних рис, перетворюючись на держави, що сприяло розвитку науки. Так виникла конкуренція між французькою, німецькою та англійською мовами [51].

У той час панувала думка, що примітивні «народні» мови не можуть адекватно передати хід думок і потребують вартісного перекладу науковій царині. І лише після революцій спочатку у Франції, а потім в інших

європейських країнах, «народні» мови заміняють латину в університетах [43].

На початку 18 століття виникають перші фахові медичні видання, в яких публікуються листи і проводяться дискусії, а першим німецькомовним журналом стали «Медичні та хірургічні тижневі новини Берліну» (1739–1748). У 1847 з'являється одна з найважливіших німецькомовних спеціалізованих газет – «Архів патологічної анатомії та фізіології і клінічної медицини», у 1875 - «Медичний тижневик Німеччини».

До середини 19 століття лекції в німецьких університетах читалися латинською мовою, а перевірка знань здійснювалася шляхом перекладу уривків з трактатів Галена чи Гіппократа [47].

У 19 столітті європейські лікарі перестають бути «цілителями», адже мають приблизно однакову професійну підготовку та здійснюють нові відкриття, вводячи нові терміни, напр., *Bazillius* 'бацила', *Enzym* 'ензим', *Allergie* 'алергія'. Німецькі лікарі запозичують у французьких колег терміни на позначення терапії, напр., *Drainage* 'дренаж, відсмоктувач', *Pinzette* 'щипці', у італійських колег - тропічну медицину *Malaria* 'малярія' та назви рослин *Belladonna* 'беладона звичайна' [51].

На початку 20 століття усі, зацікавлені в природничих науках, мушили знати німецьку мову, а вже до середини 20 століття англійська стала новою *lingua franca*. Це трапилося після реформи німецьких університетів у 1945 році і в 1970 році схоластики повністю відмовилися від викладання та поглибленого вивчення латинської мови, залишивши ввідний курс в історію медицини з обов'язковим вивченням базових понять латинською мовою [49].

Сучасна медична термінологія розглядається з різних аспектів та різними способами. Найактуальнішими загальними питаннями є словотвір та походження нових медичних термінів. Сучасна німецька медична термінологія – багата та поповнюється щодня. «Словник медичної термінології» Дудена вже налічував 35,000 термінів різного змісту, значення,

походження [73]. У цьому словнику висвітлені не лише значення термінів, але й їхній правопис, читання та етимологія. Туран Д. у свою чергу вказує на 200,000 фахових термінів, з яких приблизно 10,000 це імена для частин тіла та органів, а 60,000 – номенклатура на позначення хвороб [64], порівняно до Маркварта Міхлера, який зазначив існування лише 170,000 термінів [55]. Словацькі колеги Зденка Угерова та Анна Горнякова виділяють 170,000 термінів, з яких 80,000 – назви ліків та активних речовин, 10,000 – органи, частини тіла та органів, 20,000 позначають функції тіла, 60,000 – найменування хвороб, тестів, медичних досліджень і хірургічних втручань, у той час, як лише 6,000 – 8,000 термінів перебувають в активному вжитку носіїв [65].

Історичний аналіз медичної термінології ліг в основу праць багатьох світових дослідників та науковців. Найвагомий вклад у дослідження зробив Й. Ріке у своїх роботах «Історія мови та медицини: тексти – терміни – інтерпретації», «Медицина у ранньонововітньому німецькому словнику». Він провів ґрунтовне дослідження з історичної точки зору, результати якого представив у двотомній монографії. У першому томі він описує фахову німецьку мову Нового часу, її витоки, свн. медичні тексти. Другий том являє собою словник свн. термінів не тільки на позначення хвороб, частин тіла, здоров'я та лікування, але й назви лікарських рослин. Дослідження базуються на різних рукописах того часу [58].

Йорг Ріке, класифікуючи свн. мову, виділяє 3 категорії і використовує генералізовані назви «Тіло» або ж «Хвороба» і у своєму словнику виокремлює «Назви лікувальних рослин» як окрему категорію [53]. За основу вибірки розглядаються манускрипти та найвідоміші твори того часу.

Його наступне дослідження є збіркою та упорядкуванням наукових текстів різного авторства. У співавторстві вони поступово проаналізували різні писемні описи та рецепти щодо лікування хвороб та перебіг медичної термінології [59].

Періодизуючи німецьку мову на двн., свн., нвн. та рнвн. періоди, найменш вивченим загалом є рнвн. період [13], але у випадку з медичною термінологією свн. є найменш дослідженим періодом. Ранньовісхньонімецький період досліджувала Крістіне Бауфельд у своїй роботі «Малий ранньовісхньонімецький словник», де запропонувала новий тематичний поділ лексики, виділивши 6 основних груп:

- методи лікування;
- фармакологія та лікувальні засоби;
- патології хвороб та наслідки;
- частини тіла та органи;
- медичний “персонал”;
- терміни з області теології, магії та філософії.

Найзначнішими здобутками цієї праці – дослідження медичних робіт Парацельса, зв’язки медицини та інших наук (психології, права, теології та філософії).

Висновки до першого розділу

Термінологія, хоч і досить молода наука, вона вже має свої наукові підсистеми, які стрімко розвиваються і стають особливо популярними у ХХІ столітті. Термінологія пройшла декілька етапів свого становлення і розвитку у різних країнах, однак провідними країнами вважаються Австрія та Чехія. До етапів можна віднести накопичення знань та термінів, емпіричні дослідження, намагання дати визначення терміну та його похідних, відмінність терміносистем та номенклатури й антропологічні дослідження. У сучасній лінгвістиці термінологія складною, комплементарною наукою.

Загалом існує п’ять способів утворення термінів і кожен є унікальним, найпоширеніший – граматична деривація, найменш поширений та найбільш спірний – епонімізація, вид семантичної деривації, адже епоніми не визнають заслуги науковця, який першим працював над дослідженням, не розкривають суті терміну та інколи мають негативну конотацію.

Визначаючи характерні ознаки термінів, було виокремлено декілька функцій: репрезентативна, сигніфікативна, комунікативна, прагматична, інформативна та когнітивна, а найважливішою є дефінітивна. Наявність одного терміну в інших терміносистемах мусить відображати значення лише в рамках окремої терміносистеми. Було визначено, що ідеальних термінів майже не існує, адже функції, які висуваються до термінів радше описують одиницю номенклатури, а термін – жива одиниця мови, яка може мати діалектні та часові дублети, тому ідеальні терміни зустрічаються надзвичайно рідко.

Вся сукупність медичних термінів разом з термінами з інших суміжних наук утворюють разом обширну макросистему, що сягає корінням аж до античності. Історичний розвиток медичної термінології обумовлений розвитком та станом науки у певний проміжок часу, але часом розквіту медичної термінології у німецькій мові вважають кінець XIX та початок XX ст.

Медична термінологія все ще потребує детальнішого дослідження у ранніх періодах розвитку німецької мови.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ ТЕРМІНІВ У СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКОМУ ТА НОВОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКОМУ ПЕРІОДАХ

Розділ присвячено опису етимологічних, структурних, морфологічних, лексико-семантичних та стилістичних особливостей медичних термінів у свн. та нвн. мовах. Також було досліджено та мотивованість медичних термінів у німецькій мові.

2.1 Походження термінологічних одиниць

Першими до уваги були взяті запозичення та інтернаціоналізми, адже вони зазнають найменше змін за під час входження в нову мову. Серед вибірки мають місце прямі французькі запозичення, напр.: *cuir* ‘шкіра’, це можна пояснити впливом розвитку науки на німецьких дослідників. Хоч центрами розвитку у Середньовіччя були не лише французькі, але й італійські університети. У той час проводять перші аутопсії, що швидко стали справжнім видовищем, вони знайшли прихильництво у королів і це дало розвиток анатомії та опису нових внутрішніх органів [52]. Італійські лексеми майже не запозичувалися через відсутність єдиного мовного варіанту. Замість них приходять латинські запозичення. Вони часто зберігають своє морфемне оформлення та категорію роду. Загалом існувало два способи входження латинського слова у німецьку мову:

- 1) повне запозичення - використання кореневих морфем або усічення основ;
- 2) та «часткове» запозичення - коли лише одна частина складного слова є запозиченою, а інша – німецька, так звані гібриди [7].

Під час суцільної вибірки були зафіксовані запозичення, напр.: *cuir* ‘шкіра’, що складають 21 од., (4,72 %), інтернаціоналізми, напр.: *opiat* ‘опіат’, що складають 4 од., (0,9 %) та власне німецькі терміни, напр.: *blint* ‘сліпий’, що складають.

Більшість представлених термінів на позначення частин тіла та органів походять з латинської мови, а терміни на позначення хвороб, симптомів та збудників мають давньогрецьку коріння. Так, Г. Ліперт стверджує, що 80% термінів належать до анатомічної номенклатури з корінням латинської мови, а 20% - давньогрецькі запозичення на позначення хвороб [53].

У нвн. тісніше проявляються зв'язки з іншими країнами, та рідні терміни усе одно переважають. Таким чином, було виявлено 3 148 од. (76,3 %) власне німецьких термінів. До інтернаціоналізмів увійшли грецькі та латинські запозичення – 545 од. (13,2 %) латинських, напр.: *Zervix* ‘шийка матки’, *Tubus* ‘труба’, та 343 од. (8,30 %) грецьких інтернаціоналізмів, напр.: *Thorax* ‘грудна клітина’, *Soma* ‘тіло’.

Таблиця 2.1

Походження медичних термінів свн. та нвн. мов

Походження	Приклад свн.	Кількість свн.	Приклад нвн.	Кількість нвн.
Запозичення	<i>cuir</i> ‘шкіра’, <i>rappe</i> ‘шкірне захворювання коней’	21 (4,72 %)	<i>Albino</i> ‘альбінос’, <i>Kurette</i> ‘нейрохірургічна ложка’	92 (2,20 %)
Інтернаціоналізми	<i>asma</i> ‘астма’, <i>opiat</i> ‘опіат’	4 (0,95 %)	<i>resistent</i> ‘стійкий’, <i>HIV</i> ‘ВІЛ’	888 (21,5 %)
Власне німецькі терміни	<i>wunde</i> ‘ранений’, <i>blint</i> ‘сліпий’, <i>burt</i> ‘народження’	419 (94,23 %)	<i>Rollkur</i> ‘циліндрове лікування’, <i>Auge</i> ‘око’, <i>Geburt</i> ‘народження’	3 148 (76,3 %)
Всього:		444 (100 %)		4 128 (100 %)

Серед запозичень та інтернаціоналізмів у свн. є іменники, що походять з:

- 1) латинської мови (13 од., 62,4 %): *elefantiasis* ‘хвороба, що через збільшення лімфовузлів викликає набряк частини тіла’, *aromatieren* ‘бальзамувати’, *galle* ‘жовч’;
- 2) грецької мови (4 од., 19,2 %): *emorroide* ‘гемороїдальний вузол’, *impfetunge* ‘прививка’, *drachma* ‘драхма’;
- 3) французької мови (2 од., 9,6 %): *curs* ‘тулуб’, *cuir* ‘шкіра’;
- 4) англійської мови (1 од., 4,8 %): *brägen* ‘мозок’;
- 5) італійської мови (1 од., 4,8 %): *rappe* ‘шкірне захворювання у коней’.

До запозичень у нвн. належать терміни з шести мов:

- 1) французької 61 од. (1,47 %): *Kurette* ‘нейрохірургічна ложка’, *Drainage* ‘дренаж, дренажування’;
- 2) англійської 27 од. (0,65 %): *HIV* ‘ВІЛ’, *Restless Legs* ‘синдром неспокійних ніг’;
- 3) нідерландської 2 од. (0,048 %): *Pocke* ‘віспа’, *Quacksalber* ‘знахар’;
- 4) іспанської 1 од. (0,024 %): *Albino* ‘альбінос’;
- 5) арабської 2 од. (0,048 %): *Elixier* ‘еліксир’, *Alkohol* ‘спирт’;
- 6) італійської 1 од. (0,024 %): *Malaria* ‘малярія’.

Це свідчить про стрімкий та різносторонній розвиток свн. у той час та тісні зв'язки з іншими мовами; саме збагачення лексики демонструє покращення мови.

Під час аналізу структурних особливостей були виділені 3 групи медичних термінів у свн. мові:

1. Похідні слова (180 од., 40,6 %), напр.: *burt* ‘народження’, *döuwunge* ‘травлення’, *entsterben* ‘помирати’;
2. Складні лексеми (145 од., 32,65 %), напр.: *blutbrunne* ‘кровотік’, *bettesiech* ‘прикутий до ліжка’, *mittelschulter* ‘лопатка’;

3. Прості слова (119 од., 26,75 %), напр.: *puls* ‘пульс’, *milz* ‘селезінка’, *vinger* ‘палець’.

У нвн. мові проявилася тенденція до словоскладання, це пов’язано з лінгвістичними та екстралінгвістичними чинниками – мовна економія знаків та утворення нових понять, які потребують найменувань. Також до груп додалися штучні слова (для позначення біологічних та хімічних сполук) та епоніми, яких у свн. не було через занепад науки:

1. Похідні слова (од., 40,6 %), напр.: *Geburt* ‘народження’, *Verdauung* ‘травлення’, *gesundmachen* ‘лікувати’;

2. Складні лексеми (145 од., 32,65 %), напр.: *Behandlungsraum* ‘оглядова кімната’, *Mittelschulter* ‘лопатка’;

3. Прості слова (119 од., 26,75 %), напр.: *Puls* ‘пульс’, *Milz* ‘селезінка’, *Finger* ‘палець’;

4. Епоніми (10 од. 0,24 %), напр.: *Achillessehne* ‘ахіллове сухожилля’, *Adamsapfel* ‘кадик’.

Важливо наголосити на тому, що прості (непохідні) терміни не розкладаються на менші одиниці (морфеми). Непохідні слова – особливі одиниці словотвірної системи [11].

У німецькій мові вони водночас є коренями, так як не походять від інших основ. Прикладами таких основ є *brâ* ‘повіка’, ‘вія’; *Blut* ‘кров’. Ці морфеми стали основами для утворення нових слів (*bluotrums* ‘кровотік’, *Blutzelle* ‘кров’яна клітина’).

Похідні терміни, у свою чергу, утворюються за допомогою афіксації та напівафіксації.

Основними способами афіксації є префіксальний та суфіксальний префіксально-суфіксальний та безафіксний способи. Префікси та суфікси – службові морфеми, що можуть змінювати не лише категорію, але й лексичне значення початкової морфеми. Серед вибірки свн. мови наявні 44 од. (9,9 %) утворені префіксальним способом.

Передкореневі морфемі у німецькій мові, що не впливають на граматичні категорії терміна, але змінюють його семантику, називаються префіксами. Значення префікса може змінюватися залежно від кореневої морфемі.

Під час проведеного аналізу було встановлено, що найпродуктивнішими префіксами стали:

- **abe-**: префікс зі значенням «від», напр.: *abe snîden* ‘ампутувати’; *abe stërben* ‘помирати’; *abe döuwen* ‘хворіти через щось’;
- **ane-**: префікс, що вказує на об’єкт, напр.: *ane heilen* ‘лікувати когось’;
- **be-**: префікс, що вказує на зміну стану; префікс зі значенням «від», напр.: *bebluoten* ‘стікати кров’ю; *besnîden* ‘відрізати’;
- **durch-**: префікс з локальними якістьми; з однієї сторони в іншу, напр.: *durchsalben* ‘старанно натирати маззю’;
- **er-**: префікс, що вказує на початок дії, напр.: *erbluoten* ‘стікати кров’ю’; *erhellen* ‘ставати слабким, хворим; *erheilen* ‘виліковувати когось від чогось, лікувати хворобу’;
- **ent-**: префікс, що вказує на протиставлення до дії або видалення чогось, напр.: *ent|ôren* ‘відрізати, ампутувати вуха’; *entschrunden* ‘стікати кров’ю’;
- **ge-**: префікс, що вказує на збірне поняття, напр.: *gehirne* ‘мозок’; *gestirn* ‘лоб’; *gelider* ‘сукупність кінцівок та частин кінцівок’;
- **un-**: заперечний префікс, напр.: *ungesühte* ‘важка хвороба’;
- **ver-**: префікс з негативною конотацією, напр.: *vërchsêr* ‘поранений’;
- **vor-**: префікс, що вказує на розташування, «передній», напр.: *vorhërze* ‘передсердя’.

Серед 44 термінів було виділено 10 префіксів, що поєднуються з різними частинами мови та утворюють термінологічні одиниці з різними лексичними значеннями.

У нвн. мові, окрім вищеназваних, з’явилися нові префікси, переважно латинського або англійського походження (185 од., 4,8 %):

- **zwischen-:** префікс, що вказує на розташування, «між», напр.: *Zwischenhirn* ‘середній мозок’;
- **semi-:** префікс, що вказує на форму, «напів», напр.: *semilunar* ‘у формі півмісяця’;
- **unter-:** префікс, що вказує на розташування, «під», напр.: *Unterdruck* ‘негативний тиск’;
- **ultra-:** префікс, що вказує на ступінь, «занадто», напр.: *ultrahart* ‘надтвердий’;
- **prä-:** префікс, що вказує на розташування та час, «перед», напр.: *prä mortal* ‘передсмертний’;
- **post-:** префікс, що вказує на розташування та час, «після», напр.: *postoperativ* ‘післяопераційний’;
- **mono-:** префікс, що вказує на кількість, «один», напр.: *monolateral* ‘односторонній’;
- **intra-:** префікс, що вказує на розташування, «всередині», напр.: *intravenös* ‘внутрішньовенний’;
- **in-:** префікс з негативною конотацією, напр.: *inkurabel* ‘невиліковний’;
- **hyper-:** префікс, що вказує на ступінь, «занадто», напр.: *Hypertonie* ‘гіпертонія’;
- **dys-:** префікс, що вказує на розлад стану або процесу, напр.: *Dysfunktion* ‘дисфункція’;
- **anti-:** префікс з негативною конотацією, «проти», напр.: *Antikörper* ‘антитіла’.

Наступною групою словотворчих морфем, за допомогою яких утворені медичні терміни у свн. мові, стали суфікси. Суфікс – елемент слова, що складається з одного чи більше складів, що від’єднується до кореня і уточнює його значення. Вони так само можуть змінювати значення, не даючи оціночних суджень, звужуючи чи розширюючи його [62].

У нвн. мові, у зв'язку з інтенсивним ростом абстрактної лексики, відбувається розвиток нових суфіксів *-schaft*, *-tuom*. Ці суфікси формуються на основі систематичного використання деяких слів з абстрактним значенням як другого компонента складних слів. Так, у свн. періоді *-heit* існує як самостійна лексема зі значенням 'вид', 'образ', проте одночасно воно все частіше використовується у складі композитів.

У німецькій мові суфікси визначають рід, тип відмінювання і утворення множини іменників, тобто володіє "визначальною функцією" граматичних категорій і також є характерним показником лексичного узагальнення. Серед вибірки свн. мови наявні 47 термінів, утворені суфіксальним способом, що складає 10,57 % від 444 од., напр.:

- **-(e)n**, напр.: *ackeln* 'боліти', *büezen* 'лікувати хворобу', *brächen* 'ломати';
- **-ieren**: суфікс для утворення нових дієслів, запозичених з французької та італійської мов, напр.: *arômâtieren* 'бальзамувати тіло';
- **-ie**: суфікс, що вказує на збірні поняття, напр.: *arzâtîe* 'медицина, медикаменти', *arzenîe* 'ліки, медицина';
- **-elîn**: димінутивний суфікс, що утворює слова зі значенням на малий, напр.: *beinelîn* 'кістка', *bläselîn* 'малий (жовчний) міхур', *brüstelîn* 'жіночі груди';
- **-eht**: суфікс, що вказує на відношення іменника до прикметника, напр.: *beineht* 'той, що з кісток';
- **-chîn**: димінутивний суфікс, що утворює слова зі значенням на малий, напр.: *beinichîn* 'мала кістка';
- **-er**: суфікс, що вказує на збірне поняття, множину, напр.: *gleffer* 'губи';
- **-e**: суфікс, що вказує на збірне поняття, множину, напр.: *brâte* 'мя'кі тканини', *done* 'сухожилля';

- **-ære:** суфікс, що вказує на дійову особу чоловічого роду, напр.: *heilære* ‘цілитель’, *sochære* ‘хворий’;
- **-inne:** суфікс, що вказує на дійову особу жіночого роду, напр.: *heilærinne* ‘цілительниця’;
- **-etes:** суфікс, що вказує на захворювання, напр.: *diabetes* ‘діабет’;
- **-iasis:** суфікс, що вказує на інфекційне запалення, напр.: *elefantiasis* ‘гігантизм’.

Серед 47 термінів можна виділити одинадцять різних суфіксів не лише на позначення професій, напр.: *sochære* ‘хворий’, але й для утворення множинності, напр.: *brâte* ‘мя’кі тканини’.

У нвн. мову входять нові суфікси (1 126 од., 27,28 %), як правило німецького або англійського походження:

- **-ät:** суфікс, що вказує на якість, напр.: *Zytotoxizität* ‘цитотоксичність’;
- **-skop:** суфікс, що вказує на прилад для бачення, напр.: *Zyroskop* ‘цистоскоп’;
- **-grafie:** суфікс, що вказує на метод дослідження, напр.: *Flyrografie* ‘флюорографія’;
- **-gramm:** суфікс, що вказує на результат/запис дослідження, напр.: *Szintigramm* ‘сцинтиграма’;
- **-ik:** суфікс, що вказує на збірне, напр.: *Symptomatik* ‘симптоматика’;
- **-um:** суфікс, що вказує на приналежність до класу, напр.: *Sedativum* ‘седатив’;
- **-tion:** суфікс, що вказує на процес або на слово з латинським походженням, напр.: *Zirkulation* ‘циркуляція’;
- **-ig:** суфікс, що вказує на якість, напр.: *wahnsinnig* ‘божевільний’;
- **-isch:** суфікс, що вказує на якість, напр.: *viszeralchirurgisch* ‘вісцерально-хірургічний’;

– **-bar**: суфікс, що вказує на можливість, напр.: *therapierbar* ‘той, що піддається терапії’;

– **-al**: суфікс, що вказує на форму, напр.: *viral* ‘вірусний’.

Найменш продуктивним способом в обох мовах став префіксально–суфіксальний спосіб, 3 од. (0,7 %) і три моделі в свн.:

1. **abe-** + **-(e)n**, напр.: *abe erstärben* ‘помирати, вимирати’;

2. **ge-** + **-(e)n**, напр.: *gebürten* ‘народжувати’;

3. **ge-** + **-e**, напр.: *genegele* ‘нігті’,

та 9 од. (0,23 %) і дві моделі в нвн:

1. **ge-** + **-(e)n/t**, напр.: *angeboren* ‘вроджений’;

2. **anti-** + **-um**, напр.: *Antibiotikum* ‘антибіотик’.

Також частими у свн. мові були конверсії (75 од., 16,9 %): перехід терміну з однієї частини мови в іншу. У хронологічному аспекті слід відзначити тенденцію до розширення словникового запасу німецької мови за рахунок утворення іменників чоловічого роду від дієслів, які виникли в результаті конверсії. За цією моделлю були створені пізніше іменники і від слабко змінюваних дієслів. Зберігається також значна група іменників жіночого роду, утворених від дієслів, з суфіксом *-t*. Серед вибірки наявні наступні типи конверсії:

1. Ад’ективізація (35 од., 7,9 %), напр.: *arzlich* ‘медичний’, *betterisec* ‘прикутий до ліжка’, *wunt* ‘поранений’;

2. Вербалізація (10 од., 2,25 %), напр.: *gesund* ‘одужувати’, *rozzen* ‘гнити’, *heilen* ‘лікувати’;

3. Субстантивація (30 од., 6,75 %), напр.: *bruch* ‘перелом’, *geburt* ‘народження’, *gesundheit* ‘здоров’я’.

Хоча ця модель не має великої продуктивності для сучасної німецької мови, такі слова все ще відрізняються широким вживанням. У нвн. мові частина засобів конверсії уже перейшли в категорію сталих суфіксів, а

вербалізація у медичній термінології відсутня, тому їхня кількість значно менша (10 од., 0,24 %) і має два види:

1. Ад'єктивізація (3 од.), напр.: *sedativ* 'заспокійливий';
2. Субстантивація (7 од.), напр.: *Husten* 'кашель';

Наступним найменш продуктивним способом у свн. став безафіксийний спосіб, всього 11 термінологічних одиниць (2,5 %), серед яких є скорочення від двох частин мови:

1. Дієслів, напр.: *huoste* 'кашель', *biz* 'рана від укусу'
2. Прикметників, напр.: *glatz* 'череп', *gesund* 'здоровий'.

У нвн. мові тенденція залишилася незмінною і безафіксийний спосіб творення налічує лише 14 найменувань (0,34 %). Наявні скорочення лише від іменників, напр.: *schizoid* 'той, що страждає на шизофренію' від *Schizophrenie* 'шизофренія'.

До складних термінів належать такі, що утворені словоскладанням. Воно стало основною категорією утворення нових термінів. Важливо зазначати, що словоскладання – потужне підґрунтя для нових слів у німецькій мові загалом і тісно пов'язане з мовною економією знаків. Так, під час аналізу свн. терміносистеми було виокремлено 145 термінологічних одиниць (32,65 %). Найчастотніші моделі наступні:

1. Іменник + Іменник, напр.: *beinbröchen* 'перелом ноги';
2. Іменник + Дієслово, напр.: *bluoträhsen* 'кашляти кров'ю';
3. Іменник + Прикметник, напр.: *beindicke* 'шина, що накладається на ногу'.

У нвн. було виокремлено 1 862 од. (45,10 %) з такими найчастотнішими моделями:

1. Іменник + іменник, напр.: *Gesundheitslehre* 'медицина';
2. Прикметник + іменник, напр.: *Krankenakte* 'медкарта';
3. Іменник + прикметник, напр.: *geisteskrank* 'з порушеннями ментального здоров'я';

4. Пркметник + дієслово, напр.: *gesundschreiben* ‘видати довідку про одужання’.

Складні термінологічні одиниць можна класифікувати за структурно–генетичним принципом. За цим принципом виділяють чотири підгрупи складних слів:

- 1) повноскладені сполучення;
- 2) неповноскладені сполучення;
- 3) зрощення;
- 4) суміщення [19].

Повноскладені словосполучення означають просте складання основ. Складні іменники, перший компонент яких поєднаний з другим без сполучного елемента, є повноскладеними композитами, напр., *diezâder* ‘хворий’, *ars/darm* ‘пряма кишка’ чи *âtem/âder* ‘трахея’. Створене за моделлю (A + -s-) + B повноскладене сполучення в разі усічення означаваного легко розкладається на вихідні прості слова [4].

Неповноскладеними композитами вважаються такі складні слова, перший компонент яких з'єднується із другим за допомогою сполучного компонента:

- (A + -e-) + B, напр.: *lidesuht* ‘артрит’, *Schabemesser* ‘распатор’;
- (A + -(e)r-) + B, напр.: *blâtersuht* ‘віспа’;
- (A + -(e)n-) + B, напр.: *arzenbuoch* ‘медичний довідник’, *Backenzahn* ‘корінний зуб’.

Словотворчі моделі цього виду субстантивних композитів A + з'єднувальний елемент + B і досить часто піддаються усіченню.

Суміщення мають таке саме синтаксично–морфологічне оформлення, як і словосполучення, але водночас можуть мати власний синтаксис чи бути імперативом. Такі моделі поєднуються спільним наголосом – єдина ознака відмінного фонетичного оформлення. Серед вибірки таких термінів немає.

Зрощення у свн. мові теж незафіксовані, але в нвн. представлені 13 од. (0,31 %), напр.: *einäugig* ‘одноокий’.

Важливою класифікацією визначення термінів є також їхнє синтаксико–семантичне оформлення. Тут вчені також виділяють 3 типи, а саме:

- 1) означальні складні композити (*Bestimmungszusammensetzungen*);
- 2) сурядні складні композити (*kopulative Zusammensetzungen*);
- 3) слова-речення або імперативи (*Satz- oder Imperativnamen*) [33].

Серед вибірки у свн. наявний лише перший тип. До означальних складних композитів належать ті, перший безпосередній складник яких визначає другий, напр.: *bluotsuht* захворювання (чого?) → крові. Слово ‘захворювання’ є головним і від нього ставиться визначальне запитання. Інші типи словоскладання у свн. не були зафіксовані. У нвн. зафіксовані лише перші два типи: *Adrenalin* викид (чого?) → адреналіну та *kardiovaskulär* ‘серцево-судинний’.

Таблиця 2.2

Структурні особливості термінів свн. та нвн. мов

Структура термінологічних одиниць	Кількість свн.		Приклади свн.	Кількість нвн.		Приклади нвн.
	од.	%		од.	%	
1. Непохідні терміни	119	26,75	<i>bluot</i> ‘кров’, <i>brâ</i> ‘повіка, вія’	912	22,10	<i>Endorphin</i> ‘ендорфін’, <i>Finger</i> ‘палець’
1.1 Основи	119	26,75	<i>galle</i> ‘жовч’, <i>milz</i> ‘селезінка’	905	21,93	<i>Sutur</i> ‘шов’, <i>Puls</i> ‘пульс’, <i>Milz</i> ‘селезінка’
1.2 Штучні слова	—	—	—	7	0,17	<i>Aspirin</i> ‘аспірин’
2. Похідні терміни	180	40,6	<i>arzenen</i> ‘лікувати’,	1 344	32,55	<i>Patientin</i> ‘пацієнтка’, <i>Geburt</i>

			<i>bluotruns</i> ‘кровотік’, <i>Blutzelle</i> ‘кров’яна клітина’			‘народження’, <i>gesundmachen</i> ‘лікувати’
2.1 Суфік сальна модель	47	10,6	<i>gleffer</i> ‘губи’, <i>arômâtieren</i> ‘бальзамувати тіло’, <i>beinelîn</i> ‘кістка’	1 126	27,28	<i>Orthopädist</i> ‘ортопед’, <i>Szintigramm</i> ‘сцинтиграма’, <i>Zirkulation</i> ‘циркуляція’
2.2 Префі ксальна модель	44	9,9	<i>besnîden</i> ‘ампутувати’, <i>erbluoten</i> ‘стікати кров’ю’, <i>ungesühte</i> ‘важка хвороба’	185	4,48	<i>Antikörper</i> ‘антитіла’, <i>Zwischenhirn</i> ‘середній мозок’, <i>monolateral</i> ‘односторонній’
2.3 Префі ксально- суфіксаль на модель	3	0,7	<i>genegele</i> ‘нігті’, <i>gebürten</i> ‘народжувати’, <i>abe erstërben</i> ‘помирати, вимирати’	9	0,23	<i>Antibiotikum</i> ‘антибіотик’, <i>angeboren</i> ‘вроджений’
2.4 Безафіксн а модель	11	2,5	<i>biz</i> ‘укус’, <i>huoste</i> ‘кашель’, <i>gesund</i> ‘здоровий’	14	0,34	<i>schizophren</i> ‘той, що страждає на шизофренію’
2.5 Конверсія	75	16,9	<i>leme</i> ‘кульгавий’	10	0,24	<i>Husten</i> ‘кашель’, <i>gesunden</i> ‘одужувати’, <i>geburt</i> ‘народження’
3. Складні	145	32,65	<i>âtemzuc</i>	1 862	45,10	<i>Schadeldach</i>

терміни			‘вдих’, <i>beinbröchen</i> ‘перелом ноги’, <i>bluoträhsen</i> ‘кашляти кров’ю’			‘черепна кришка’, <i>Behandlungsraum</i> ‘оглядова кімната’, <i>Mittelschulter</i> ‘лопатка’
3.1 Повно складні	115	25,9	<i>milzsiechtuom</i> ‘захворюванн я селезінки’, <i>diezâder</i> ‘хворий’	1 553	37,63	<i>Arztpraxis</i> ‘приватна лікарська практика’, <i>gesundschreiben</i> ‘видати довідку про одужання’
3.2 Непов носкладні	30	6,75	<i>schabemezzzer</i> ‘скальпель’, <i>lidesuht</i> ‘артрит’	281	6,80	<i>Atmungsorgan</i> ‘орган дихання’, <i>Gesundheitslehre</i> ‘медицина’
3.3 Зрощення	–	–	–	13	0,31	<i>einäugig</i> ‘одноокий’
3.4 Склад носкороче ні слова	–	–	–	15	0,36	<i>Alzheimer</i> ‘хвороба Альцгеймера’, <i>Laser</i> ‘лікування лазером’
4. Епоніми	–	–	–	10	0,24	<i>Morphin</i> ‘морфін’, <i>Achillessehne</i> ‘ахіллове сухожилля’, <i>Adamsapfel</i> ‘кадик’
Всього:	444	100	–	4 128	100	–

Переважає кількість складних слів мають лише два компоненти, але серед вибірки у нвн. були наявні також три- та чотирикомпонентні терміни представлені 167 од., 4,04 %:

1. Трикомпонентні іменникові композити (159 од., 3,85 %), напр.: *Zentralnervensystem* ‘центральна нервова система’, *Diphtherieschutzimpfung* ‘вакцина проти дифтерії’, *Schilddrusenkrebs* ‘рак щитоподібної залози’;

2. Чотирьохкомпонентні іменникові композити (8 од., 0,19 %), напр.: *Gebärmutterhalskrebs* ‘рак шийки матки’, *Eiweißstoffwechsel* ‘білковий обмін’, *Oberschenkelhalsbruch* ‘перелом шийки стегнової кістки’.

Також був проведений аналіз складних трикомпонентних іменникових композитів і було виявлено одинадцять моделей творення термінів у нвн.:

1. Іменник + Іменник + Іменник (104 од., 2,51 %): *Zahnarztpraxis* ‘стоматологічна практика’, *Schlaganfallpatient* ‘хворий на інсульт’, *Radiojodtest* ‘тест на накопичення радіоїоду’;

2. Прикметник + Іменник + Іменник (21 од., 0,50 %), напр.: *Blinddarmenzündung* ‘апендицит’, *Betarezeptorenblocker* ‘блокатори бета-рецепторів’, *Kaltwasserkur* ‘лікування холодною водою’;

3. Дієслово + Іменник + Іменник (14 од., 0,33 %), напр.: *Bindehautkatarrh* ‘кон’юнктивіт’, *Gebärmuttermund* ‘шийка матки’, *Bindegewebsstrang* ‘сполучні волокна’;

4. Іменник + Прикметник + Іменник (8 од., 0,19 %), напр.: *Herzstillstand* ‘зупинка серця’, *Bluthochdruck* ‘високий кров’яний тиск’, *Augeninnendruck* ‘внутрішньоочний тиск’;

5. Числівник + Іменник + Іменник (3 од., 0,07 %), напр.: *Erste-Hilfe-Leistung* ‘служба першої медичної допомоги’, *Erste-Hilfe-Ausrüstung* ‘обладнання для надання першої медичної допомоги’, *Einmalspritze* ‘одноразовий шприц’;

6. Прикметник + Прикметник + Іменник (3 од., 0,07 %), напр.: *Elektroenzephalograf* ‘електроенцефалограф’, *Elektroenzephalogramm* ‘електроенцефалограма’, *Akutkrankenhaus* ‘лікарня швидної медичної допомоги’;

7. Іменник + Іменник + Прикметник (2 од., 0,04 %), напр.: *Serumeiweiß* ‘білок сироватки крові’, *Kreislaufmittel* ‘циркуляторний препарат’;

8. Іменник + Дієслово + Іменник (2 од., 0,04 %), напр.: *Zahnhalteapparat* ‘пародонт’, *Bauchfellentzündung* ‘перитоніт’;

9. Іменник + Іменник + Дієслово (1 од., 0,02 %), напр.: *Zahnfleischbluten* ‘кровоточивість ясен’;

10. Іменник + Прикметник + Дієслово (1 од., 0,02 %), напр.: *Gesundheitsbewusstsein* ‘обізнаність про стан здоров’я’;

11. Числівник + Прикметник + Іменник (1 од., 0,02 %), напр.: *Doppelblindversuch* ‘подвійне сліпе дослідження’.

Серед складних чотирикомпонентних іменникових композитів було окреслено п’ять моделей творення термінів у нвн.:

1. Прикметник + Іменник + Іменник + Іменник (2 од., 0,04 %), напр.: *Oberschenkelhalsbruch* ‘перелом шийки стегнової кістки’, *Krankenhausseelsorge* ‘лікарняне капеланство’;

2. Іменник + Іменник + Іменник + Іменник (2 од., 0,04 %), напр.: *Magenschleimhautentzündung* ‘гастрит’, *Bauchspeicheldrüsenskrebs* ‘рак підшлункової залози’;

3. Іменник + Прикметник + Іменник + Іменник (2 од., 0,04 %), напр.: *Herz-Kreislauf-Erkrankung* ‘серцево-судинне захворювання’, *Eiweißstoffwechsel* ‘обмін білків’;

4. Іменник + Прикметник + Прикметник + Іменник (1 од., 0,02 %), напр.: *Belastungs-EKG* ‘електрокардіографія з навантаженням’;

5. Прикметник + Іменник + Іменник + Іменник (1 од., 0,02 %), напр.: *Gebärmutterhalskrebs* ‘рак шийки матки’.

Таблиця 2.3

Складні терміни у нвн. мові

Структура термінологічних одиниць	Кількість нвн.		Приклади нвн.
	од.	%	
1. Складні терміни	1 862	100	<i>Schadeldach</i> ‘черепна кришка’, <i>Elektroenzephalogramm</i> ‘електроенцефалограма’, <i>Zentralnervensystem</i> ‘центральна нервова система’
1.1 Двокомпонентні композити	1 695	91,03	<i>Zellkultur</i> ‘культура клітин’, <i>Eiweißstoff</i> ‘білок’, <i>Stoffwechsel</i> ‘обмін речовин’
1.2 Трикомпонентні композити	159	8,53	<i>Betarezeptorenblocker</i> ‘блокатори бета-рецепторів’, <i>Einmalspritze</i> ‘одноразовий шприц’, <i>Eiweißstoffwechsel</i> ‘білковий обмін’
1.3 Чотирикомпонентні композити	8	0,42	<i>Eiweißstoffwechsel</i> ‘обмін білків’, <i>Magenschleimhautentzündung</i> ‘гастрит’, <i>Gebärmutterhalskrebs</i> ‘рак шийки матки’

Результати даного аналізу були передбачуваними, адже Л. Ортнер та Мюллер-Больхаген стверджують, що 80-90 % усіх іменникових композитів – двокомпонентні [56], порівняно з 91,03 %, що були окреслені під час дослідження. Таким чином, трикомпонентні іменникові композити переважають над чотирьохкомпонентні іменниковими і це можна пояснити тим, що мова бажає стати простішою і зрозумілою, а складні слова цьому не сприяють, хоч у німецькій мові є композити, що складаються з 17 основ та 140 літер. Складні слова справді є рушійними у німецькій мові і її національною особливістю [27], але мовна економія і конденсація мовних виразів будуть переважати.

З вищенаведених прикладів також можна зробити висновок, що більшість складних слів будуть використовуватися у наукових статтях, журналах та виданнях, адже часто вони мають компактніші синоніми, що заміняють їх без втрати значення.

2.2 Мотивованість термінологічних одиниць

Ще одним важливим фактором визначення термінів є їхня мотивованість. Н. О. Заніздра відносить категорію вмотивованості/немотивованості до лексичної класифікації термінів [14].

Проблема мотивації термінів є важливим аспектом термінотворення, яка охоплює низку питань, як-от: чи існує єдина класифікація мотивації терміна; яку роль відіграють словотвірна модель у процесі найменування термінів у медицині; які чинники визначають ступінь термінологічності лексичної одиниці та її мотивованості [26]. Через нечіткість меж поняття термінологічної мотивації досі не визначено єдиного терміну для його опису.

Саме тому мотивовані терміни поділяються на:

- частково мотивовані терміни, значення яких частково можна пояснити лише однією зі складових терміну;
- повністю мотивовані терміни, значення яких пояснюються значеннями елементів повністю.

Немотивовані традиційно поділяються на:

- демотивовані, тобто мотивація яких зникла з розвитком мови;
- власне немотивовані, слова без вмотивованості загалом (жоден член композиту не дає можливості приблизно дізнатися значення слова).

Серед обох вибірок наявні усі види мотивації, що не тільки розкриває природу позначення, але й свідчить про словотворчі тенденції у свн. та нвн.:

- мотивовані, напр.: *gesundmachunge* ‘одужання’, *blutstrieme* ‘кровотеча’, *grôzdarm* ‘товста кишка’, *Klinikarzt* ‘лікар, що працює в лікарні’;

- частково мотивовані, напр.: *blutwurm* ‘кровоточивий укус’, *arzâtwurze* ‘лікарська рослина’, *marczan* ‘корінний зуб’, *Achillessehne* ‘ахіллове сухожилля’;
- демотивовані, напр.: *ougapfel* ‘очне яблуко’, *herzerebe* ‘серцева артерія’, *Katgut* ‘кетгут (нитка для зшивання)’;
- та немотивовані, напр.: *âtemblat* ‘язичок’, *lëschtroc* ‘альвеола’, *gihtrüchic* ‘хвороба, що ускладнює пересування’, *Adamsapfel* ‘кадик’.

2.3 Частиномовна приналежність термінологічних одиниць

Прийнято вважати, що 80 % усіх слів у німецькій мові – іменники, а дієслова посідають друге місце, у той час, як прикметники на третьому. Саме ці три частини мови були виявлені при аналізі свн. та нвн. періодів німецької мови.

Найбільшою групою є іменники, вони складають 336 од. (75,7 %). До цієї групи входять найбільші тематичні підгрупи, а саме:

1. «Хвороби», напр.: *asma* ‘астма’, *harnstein* ‘сечо–кам’яна хвороба’, *blindeheit* ‘сліпота’;
2. «Симптоми та поранення», напр.: *biz* ‘укус’, *bluotslac* ‘синяк’, *bluotec* ‘кривавий’;
3. «Органи та їх частини», напр.: *bermuoter* ‘матка’, *gebeine* ‘кістка’, *âtemdrozze* ‘трахея’;
4. «Частини тіла», напр.: *ellenboge* ‘лікоть’, *hals* ‘шия’, *gestirn* ‘лоб’;
5. «Рідини тіла», напр.: *harn* ‘сеча’, *gespünne* ‘материнське молоко’, *bluot* ‘кров’.

Наступною групою є прикметники. Вони складають 60 од. (13,59 %). Це пов’язано з тим, що до цієї частини мови належить підгрупа «Назви потерпілих»: *sêr* ‘ранений’, *tôtsêr* ‘ранений насмерть’, *soche* ‘хворий’.

Останньою групою є дієслова. Вони складають 48 од. (10,8 %). До неї входять підгрупи:

1. «Природні процеси», напр.: *abe stërben* ‘помирати’, *bërn* ‘народжувати’, *döuwen* ‘перетравлювати’;

2. «Лікування», напр.: *abe snîden* ‘ампутовати’, *heilen* ‘лікувати’, *arômâten* ‘бальзамувати’.

Серед нвн. термінів наявні лише 3 частини мови, найчисельніша – іменник.

Тенденція переваги іменника над іншими частинами мови збереглася і в нвн. Це пов’язано з тим, що іменники у німецькій мові займають приблизно 85 % усього словникового складу [5]. Таким чином, вони складають 3 377 од. (80 %). До неї входять такі підгрупи:

- «Органи та їх частини», напр.: *Lungen* ‘легені’, *Herzkammer* ‘серцевий клапан’, *Mittelhirn* ‘середній головний мозок’;
- «Частини тіла», напр.: *Wangenknochen* ‘влична кістка’, *Knochen* ‘кістка’, *Schulter* ‘плече’;
- «Інструментарій», напр.: *Schabmesser* ‘распатор’, *Skalpell* ‘скальпель’;
- «Персонал», напр.: *Chirurg* ‘хірург’, *Krankenschwester* ‘медсестра’, *Ophthalmologe* ‘офтальмолог’;
- «Суміжні науки», напр.: *Logopädie* ‘логопедія’, *Ophthalmologie* ‘офтальмологія’, *Kinderheilkunde* ‘педіатрія’;
- «Хвороби», напр.: *Herzinfarkt* ‘інфаркт [міокарда]’, *Schizophrenie* ‘шизофренія’, *Lungenentzündung* ‘запалення легень’;
- «Симптоми та поранення», напр.: *Fieber* ‘висока температура’, *Verblauung* ‘посиніння’, *Bisswund* ‘укус’;
- «Потерпілі», напр.: *Syphilitiker* ‘хворий на сифіліс’, *Idiot* ‘той, хто страждає на ідіотизм’;
- «Збудники», напр.: *Tuberkelbazillus* ‘туберкульозна бацила’, *viral* ‘вірусний’, *Echinokokkus* ‘ехінокок’.

Наступною за кількістю групою стали прикметники – 555 од. (13,45 %). У першу тематичну підгрупу увійшли прикметники на позначення розташування органів, м'язів. У другу – деривативи від позначень хвороб та описи хвороб. До цієї тематичної групи входять наступні тематичні підгрупи:

- «Органи та їх частини», напр.: *venös* ‘венозний’, *arteriell* ‘артеріальний’, *frontal* ‘лобовий’;
- «Потерпілі», напр.: *syphilitisch* ‘сифілістичний’, *wund* ‘поранений’, *debil* ‘той, хто страждає на дебілізм.

Найменш репрезентованою частиною мови стали дієслова – 196 од. (4,75 %). Вони входять до таких підгруп:

- «Симптоми та поранення», напр.: *blauen* ‘посиніти’, *ersticken* ‘задихатися’, *husten* ‘кашляти’;
- «Діагностика та оперування», напр.: *gesund schreiben* ‘видати справку про одужання’, *krankschreiben* ‘виписати лікарняний’, *operieren* ‘оперувати’.

Загальна тенденція в обох мовах збереглася: так, найбільшою частиною мови стали іменники, потім прикметники та дієслова. Це вказує на рівномірний розвиток мови та помірне збагачення лексики.

Таблиця 2.4

Частиномовна приналежність медичних термінів свн. та нвн. мов

Частина мови	Приклад свн.	Кількість свн.	Приклад нвн.	Кількість нвн.
Іменник	<i>viusz</i> ‘нога’, <i>biz</i> ‘укус’, <i>hals</i> ‘шия’	336 (75,7 %)	<i>Vorderhirn</i> ‘передній головний мозок’, <i>Skalpell</i> ‘скальпель’, <i>Herzinfarkt</i> ‘інфаркт’	3 377 (80 %)
Прикметник	<i>gesund</i> ‘здоровий’,	60 (13,59 %)	<i>rigid</i> ‘твердий’, <i>venös</i>	555 (13,45 %)

	<i>bluotec</i> ‘кривавий’, <i>wuont</i> ‘поранений’		‘венозний’, <i>wund</i> ‘поранений’	
Дієслово	<i>abe snîden</i> ‘ампутувати’, <i>heilen</i> ‘лікувати’	48 (10,8 %)	<i>sezieren</i> ‘розрізати’, <i>husten</i> ‘кашляти’	196 (4,75 %)
Всього:	444 (100 %)		4 128 (100 %)	

2.4 Семантичні особливості термінологічних одиниць

У терміносистемі свн. доцільно було поділити лексику на чотири загальні групи:

1. «Хвороби та симптоми» (202 од., 45,55 %), напр.: *huoste* ‘кашель’, *gelitschrôt* ‘поранення кінцівок’, *grôzdarm* ‘гостра кондилома’;
2. «Частини тіла та органи» (150 од., 33,75 %), напр.: *wazzerkenel* ‘альвеола’, *bein* ‘нога; кістка’, *brustbein* ‘грудна клітина’;
3. «Здоров’я та лікування» (85 од., 19,16 %), напр.: *arzentuom* ‘медицина’, *bârbrêt* ‘носилки’, *gesund* ‘здоровий’;
4. «Медичні професії» (7 од., 1,54 %), напр.: *puls* ‘пульс’, *heilære* ‘цілитель’, *arzenmeister* ‘лікар’.

Найчисельнішу групу складають «Хвороби та симптоми», адже до них входять не лише хвороби-іменники, напр.: *hirnsuht* ‘божевілля’, але й прикметники з описами ран, напр.: *bogwunde* ‘кривава рана’, симптомів, напр.: *bluotspeichel* ‘виділення слини з кров’ю’ та хворих людей, напр.: *sochære* ‘хворий’.

Попри низький рівень розвитку медицини та обізнаності в категорії «Частини тіла та органів» вже прослідковуються маловідомі частини тіла напр.: *âtemdrozze* ‘гортань’, які пізніше стануть невід’ємними частинами терміносистем галузевих наук (анатомії, фізіології).

Також наявні лексеми на позначення частин тіла тварин, зазвичай це свійська худоба чи коні. Саме цим здобутком можна вважати утворення галузевої науки, а саме ветеринарної медицини. У той час з'являються манускрипти та рецепти щодо лікування тварин.

Найчисельнішу групу складають «Хвороби та симптоми» і «Частини тіла та органи», адже до них входять іменники, найбільша морфологічна група. Найменшу групу складають дієслова через їхню обмеженість поля використання та ще нерозвинену лікувальну медицину. Починаючи з 12 ст. відбувається розширення словника шляхом запозичення лексем з французької та італійської мов та додаванням суфіксу *-ier(en)* напр.: *operieren* ‘оперувати’, *infizieren* ‘інфікувати’ [50], але саме з 16 ст. через тісні зв'язки країн та розвиток лікувальної та експериментальної медицини кількість лексем із суфіксом *-ier(en)* активно збільшується.

У той час у нвн. було виділено три основні категорії:

1. «Фізіологія та анатомія» (1 116 од., 27,04 %), напр.: *Schilddrusenhormon* ‘гормон щитовидної залози’, *Prolaktin* ‘пролактин’, *Perikard* ‘перикард’;
2. «Лікування та персонал» (1 534 од., 37,16 %), напр.: *Praxis* ‘приватна практика’, *Maximaldosis* ‘максимальне дозування’, *Korsett* ‘корсет’;
3. «Хвороби та хворі, симптоми та синдроми і їх збудники» (1 478 од., 35,80 %), напр.: *Koma* ‘кома’, *Keim* ‘мікроб, зародок’, *Iktus* ‘несподіваний напад’.

Група «Фізіологія та анатомія» є найбільш сталою і майже не зазнала впливу інших мов, переважно через те, що більшість термінів походять з латинської мови [42].

Таблиця 2.5

Тематичні групи медичних термінів свн. та нвн. мов

Назва групи	Приклад свн.	Кількість свн.	Приклад нвн.	Кількість нвн.
Хвороби та симптоми	<i>huoste</i> ‘кашель’, <i>asma</i> ‘астма’, <i>blindeheit</i> ‘сліпота’	202 (46 %)	<i>Impetigo</i> ‘імпетіго’, <i>Schizophrenie</i> ‘шизофренія’, <i>ersticken</i> ‘задохатися’	1 478 (36 %)
Частини тіла та органи/Фізіологія та анатомія	<i>vuoz</i> ‘нога’, <i>hals</i> ‘шия’, <i>gestirn</i> ‘лоб’	150 (34 %)	<i>Gelenk</i> ‘суглоб’, <i>arteriell</i> ‘артеріальний’, <i>frontal</i> ‘лобовий’	1 116 (27 %)
Здоров’я та лікування	<i>gesund</i> ‘здоровий’, <i>heilen</i> ‘лікувати’	85 (19 %)	<i>Korsett</i> ‘корсет’, <i>Chirurg</i> ‘хірург’, <i>Logopädie</i> ‘логопедія’	1 534 (37 %)
Медичні професії	<i>arzenmeister</i> ‘лікар’	7 (1 %)		
Всього:	444 (100 %)	4 128 (100 %)		

Наступним кроком був поділ груп на підгрупи. Було виділено 8 підгруп свн. мови:

1. «Органи та їх частини» (59 од., 13,55 %), напр.: *gehirne* ‘мозок’, *geziuge* ‘чоловічий парний статевий орган’, *wazzerkenel* ‘альвеола’;
2. «Частини тіла» (80 од., 17,2 %), напр.: *schulter* ‘плече’, *mittelschulter* ‘лопатка’, *vuoz* ‘нога’;
3. «Симптоми та поранення» (68 од., 15,2 %), напр.: *âmaht* ‘непритомність’, *beinbrëchen* ‘перелом кістки’, *bebluoten* ‘стікати кров’ю’;
4. «Хвороби» (90 од., 21,5 %), напр.: *gëlsuht* ‘жовтуха’, *milzsiechtuom* ‘захворювання селезінки’, *slâfsuht* ‘безсоння’;

5. «Потерпілі» (43 од., 9,6 %), напр.: *betterise* ‘лежачий’, *blinde* ‘сліпець’, *lam* ‘кульгавий’;

6. «Природні процеси» (34 од., 7,6 %), напр.: *puls* ‘пульс’, *bluote* ‘менструація’, *âtemen* ‘дихати’;

7. «Лікування» (55 од., 12,2 %), напр.: *heilen* ‘лікувати’, *arzenbuoch* ‘медичний довідник’, *besnîden* ‘ампутувати’;

8. «Рідини тіла» (15 од., 3,15 %), напр.: *gallenbitterîn* ‘жовч’, *bluot* ‘кров’, *gespînne* ‘материнське молоко’.

Більшість груп свн. мови мають майже однакову відсоткову кількість термінів, але серед статистики виділяються 2 найменші групи: «Рідини тіла» та «Природні процеси». Це пов’язано з низьким рівнем розвитку фізіології та обмеженість поля використання цих термінів.

Водночас, нвн. мова має такі основні категорії:

1. «Рідини тіла» (24 од., 2,15 %), напр.: *Blut* ‘кров’, *Harn* ‘сеча’, *Schweiß* ‘піт’, *Testosteron* ‘тестостерон’;

2. «Природні процеси» (202 од., 18,10 %), напр.: *atmen* ‘дихати’, *menstruieren* ‘менструювати’, *verdauen* ‘переварювати’;

3. «Органи та їх частини» (321 од., 28,76 %), напр.: *Lungen* ‘легені’, *Herzkammer* ‘серцевий клапан’, *Hirn* ‘мозок’;

4. «Частини тіла» (569 од., 50,99 %), напр.: *Nagelbett* ‘нігтьове ложе’, *Wangenknochen* ‘влична кістка’, *Schulter* ‘плече’;

5. «Симптоми та поранення» (417 од., 28,40 %), напр.: *Temperatur* ‘висока температура’, *Verblauung* ‘посиніння’, *Bisswund* ‘укус’;

6. «Хвороби» (767 од., 51,80 %), напр.: *Wundbrand* ‘гангрена’, *Schizophrenie* ‘шизофренія’, *Lungenentzündung* ‘запалення легень’;

7. «Потерпілі» (202 од., 13,57 %), напр.: *Syphilitiker* ‘хворий на сифіліс’, *debil* ‘той, хто страждає на дебілізм’, *Autistin* ‘жінка з аутизмом’;

8. «Збудники» (92 од., 6,23 %):, напр.: *Tuberkelbazillus* ‘туберкульозна бацила’, *viral* ‘вірусний’, *Echinokokkus* ‘ехінокок’;

9. «Персонал» (206 од., 14,32 %), напр.: *Chirurg* ‘хірург’, *Krankenschwester* ‘медсестра’, *Ophthalmologin* ‘офтальмологиня’;

10. «Інструментарій» (409 од., 28,46 %), напр.: *Röntgenrohr* ‘рентгенівська трубка’, *Schabmesser* ‘распатор’, *Skalpell* ‘скальпель’;

11. «Діагностика та оперування» (824 од., 57,32 %), напр.: *Fluoriskopie* ‘флюороскопія’, *Anamnese* ‘анамнез’, *Naht* ‘шов, шрам’;

12. «Суміжні науки» (95 од., 2,3 %), напр.: *Logopädie* ‘логопедія’, *Ophthalmologie* ‘офтальмологія’, *Kinderheilkunde* ‘педіатрія’.

Найменшими групами стали «Рідини тіла» та «Суміжні науки», адже мають малу кількість денотатів, тобто позначуваних об’єктів. Порівняно з свн. мовою тематичні підгрупи «Рідини тіла» мають приблизно однакову кількість термінів, підгрупа «Суміжні науки» – відсутня через «застій» науки та нерозвинену писемність [39].

Значно збільшилася кількість термінів на позначення «Лікування та персоналу»: можемо спостерігати, що номінації лікарських професій не були популярними чи вживаними. «Хвороби та симптоми» мають приблизно однакову відсоткову долю.

Таблиця 2.6

Тематичні підгрупи медичних термінів свн. та нвн. мов

Назва підгрупи	Приклад свн.	Кількість	Приклад нвн.	Кількість
1. Фізіологія та анатомія	<i>hant</i> ‘рука’, <i>wazzerkenel</i> ‘альвеола’, <i>brustbein</i> ‘грудна клітина’	188 (42 %)	<i>Zerebrum</i> ‘головний мозок’, <i>Schilddrusenhormon</i> ‘гормон щитовидної залози’	1 116 (27 %)
1.1 Рідини тіла	<i>bluot</i> ‘кров’	15 (3 %)	<i>Urin</i> ‘сеча’, <i>Prolaktin</i> ‘пролактин’	24 (0,58 %)
1.2 Природні процеси	<i>bluome</i> ‘менструація’,	34 (8 %)	<i>Abatmen</i> ‘видих’, <i>verdauen</i>	202 (4,89 %)

	<i>âtemen</i> ‘дихати’, <i>puls</i> ‘пульс’		‘переварювати’, <i>menstruieren</i> ‘менструювати’	
1.3 Органи та їх частини	<i>wazzerkenel</i> ‘альвеола’, <i>gehirne</i> ‘мозок’,	59 (14 %)	<i>Thalamus</i> ‘таламус’, <i>Perikard</i> ‘перикард’, <i>Lungen</i> ‘легені’	321 (7,77 %)
1.4 Частини тіла	<i>viouz</i> ‘нога’, <i>bein</i> ‘нога; кістка’, <i>schulter</i> ‘плече’	80 (17 %)	<i>Trigeminus</i> ‘трійчастий нерв’, <i>Wangenknochen</i> ‘вилична кістка’, <i>Nagelbett</i> ‘нігтьове ложе’	569 (13,78 %)
2. Хвороби та симптоми	<i>milzsuht</i> ‘запалення селезінки’, <i>bebluoten</i> ‘стікати кров’ю’	201 (46 %)	<i>Verwundete</i> ‘поранена’, <i>Wundbrand</i> ‘гангрена’, <i>Schizophrenie</i> ‘шизофренія’	1 478 (36 %)
2.1 Симптоми та поранення	<i>beinbrëchen</i> ‘перелом кістки’, <i>bebluoten</i> ‘стікати кров’ю’	68 (15 %)	<i>Spasmus</i> ‘спазм’, <i>Iktus</i> ‘несподіваний напад’, <i>Bisswund</i> ‘укус’	417 (10,10 %)
2.2 Хвороби	<i>gëlsuht</i> ‘жовтуха’, <i>slâfsuht</i> ‘безсоння’, <i>gëlsuht</i> ‘жовтуха’	90 (21 %)	<i>Syphilis</i> ‘сифіліс’, <i>Lungenentzündung</i> ‘запалення легень’	767 (18,58 %)
2.3 Потерпілі	<i>lam</i> ‘кульгавий’, <i>blinde</i> ‘сліпець’	43 (10 %)	<i>Sklerotiker</i> ‘чоловік зі склерозом’, <i>Autistin</i> ‘жінка з аутизмом’, <i>Syphilitiker</i> ‘хворий на сифіліс’	202 (4,89 %)

2.4 Збудники	–	–	<i>Virus</i> ‘вірус’, <i>Keim</i> ‘мікроб, зародок’, <i>Echinokokkus</i> ‘ехінокок’	92 (2,22 %)
3. Лікування та персонал	<i>anheilen</i> ‘заліковувати’, <i>heilære</i> ‘цілитель’, <i>arzenmeister</i> ‘лікар’	55 (12 %)	<i>Tampon</i> ‘тампон’, <i>Praxis</i> ‘приватна практика’, <i>Maximaldosis</i> ‘максимальне дозування’	1 439 (34,86%)
3.1 Лікування	<i>heilen</i> ‘лікувати’, <i>arzentuom</i> ‘медицина’, <i>gesund</i> ‘здоровий’	55 (12 %)	–	–
3.2 Персонал	–	–	<i>Zahnarzt</i> ‘дантист’, <i>Chirurg</i> ‘хірург’, <i>Ophthalmologin</i> ‘офтальмологиня’	206 (4,99 %)
3.3 Інструментарій	–	–	<i>Stethoskop</i> ‘стетоскоп’, <i>Korsett</i> ‘корсет’	409 (9,90 %)
3.4 Діагностика та оперування	–	–	<i>Zirkumzision</i> ‘обрізання’, <i>Anamnese</i> ‘анамнез’, <i>Naht</i> ‘шов, шрам’	824 (19,96 %)
4. Суміжні науки	–	–	<i>Chirurgie</i> ‘хірургія’, <i>Logopädie</i> ‘логопедія’, <i>Kinderheilkunde</i> ‘педіатрія’	95 (2,3 %)
Всього:	444 (100 %)			4 128 (100 %)

2.5 Стилiстичнi особливостi нововерхньонiмецького перiоду

Науковi процеси, якi вiдбуваються в нвн. медичнiй термiнологiї, вiдображаються, зокрема, в тому, що змiнюється частота вживання деяких термiнiв, що супроводжується обмеженням iхнього мовного простору. Такi процеси можна описати як функцiональну переорiєнтацiю лексичних одиниць, коли номiнатиvнi термiни перестають виконувати властивi їм ранiше прагматичнi функцiї [10].

Таку лексику подiляють на iсторизми та архаїзми, де iсторизми вiдображають уже неiснуючi реалiї, що вже не мають аналогiв, а архаїзми можуть використовуватися у повсякденному життi та мати синонiми. Таким чином у нвн. мовi було виявлено:

- архаїзми (25 од., 0,60 %), напр.: *Kretinismus* ‘кретинизм’, *Irrenanstalt* ‘будинок для божевiльних’, *Hysterie* ‘iстерiя’;
- iсторизми (3 од., 0,07 %), напр.: *magistral* ‘основний, магiстральний’, *Radiumtherapie* ‘радiєве опромiнювання’, *Ambulanzgebühr* ‘податок на амбулаторне лiкування’.

Бiльшiсть архаїзмiв (14 од., 0,33 %) вийшли з активного вжитку через образливе значення та негативну конотацiю. Їх заминили термiнами, що не мають рiзко негативного забарвлення або евфемiзували, напр.: *Kretinismus* ‘кретинизм’ на *angeborenes Jodmangelsyndrom* ‘вроджений синдром дефiциту йоду’ або *Irrenhaus* ‘психлiкарня’ на *Nervenlinik* ‘неврологiчна клiнiка’. Iншi термiни (11 од., 0,27 %) були синонiмами до iснуючих понять i вийшли з вжитку через неактивне використання, напр.: *Wundarzt* ‘хiрург’ на *Chirurg*, *Arznei* та *Droge* ‘медикаменти’ на *Arzneimittel*.

Серед iсторизмiв наявний *Ambulanzgebühr* ‘податок на амбулаторне лiкування’, запроваджений у 2001 році, який скасували у 2003 році через неможливість для соцiально незахищених верств населення отримати необхідну медичну допомогу.

Вивчення застарілих слів дає можливість спостерігати за процесом розвитку та зміни мови, досліджувати її подальший розвиток та виявляти випадки вживання архаїзмів та історизмів у сучасному контексті.

У нвн. періоді були також виявлені ареальні діалектизми, а саме наступні терміни-дублети:

- швейцарські (2 од., 0,04 %), напр.: *Ambulatorium* (нейтр. *Ambulanz*) ‘амбулаторія’, *hospitalisieren* (нейтр. *einliefern*) ‘госпіталізувати’;
- австрійські (6 од., 0,14 %), напр.: *absiedeln* (нейтр. *metastasieren*) ‘давати метастази’, *psychiatrieren* ‘надати комусь психіатричне обстеження’, *Gebärklinik* (нейтр. *Geburtsklinik*) ‘державний пологовий центр’, *Arzthilfeschein* ‘(нейтр. *Krankenschein*) довідка про медичну допомогу’, *Ambulanzgebühr* ‘податок на амбулаторне лікування’, *Absiedelung* (нейтр. *Metastasierung*) ‘метастазування’.

Серед вибірки були також наявні професіоналізми, які використовуються фахівцями у сфері медицини у повсякденному житті. Медичні професіоналізми - це напівофіційні терміни або фрази, які частіше вживаються в розмовній мові серед медичних професіоналів, але не використовуються в строго науковому сенсі для позначення конкретних понять [51].

До цього пласту лексики належать 16 термінологічних од., 0,38 % у нвн. мові, напр., *Antibabypille* ‘контрацептив у формі пігулок’, *Fiebermesser* ‘термометр’.

Таблиця 2.7

Стилістичні особливості термінів у нвн. мові

Терміни		Кількість		Приклад нвн.
		од.	%	
1. Часові (темпоральні)	1.1. Архаїзми	25	0,60	<i>Debilität</i> ‘дебільність’, <i>Kretinismus</i> ‘кретинизм’, <i>Irrenanstalt</i> ‘будинок для божевільних’

	1.2.Історизми	3	0,07	<i>magistral</i> ‘основний’, <i>Ambulanzgebühr</i> ‘податок на амбулаторне лікування’
2. Просторові (ареальні)	2.1.Швейцарські	2	0,04	<i>Ambulatorium</i> ‘амбулаторія’, <i>hospitalisieren</i> ‘госпіталізувати’
	2.2.Австрійські	6	0,14	<i>absiedeln</i> ‘давати метастази’, <i>absiedeln</i> ‘давати метастази’,
3.Функціональні	3.1.Професіоналізм	16	0,38	<i>Bauchkneifen</i> ‘здуття живота’, <i>Antibabypille</i> ‘контрацептив у формі пігулок’, <i>Fiebermesser</i> ‘термометр’
Всього:		52	1,23	–

2.6 Синонімічні ряди у медичних терміносистемах

Наступним важливим кроком є визначення семантичних зв'язків між термінами, а саме синонімів. Синонімія вважається важливою частиною терміносистеми, адже вона якнайточніше здатна описати об'єкт з різних сторін.

Багато лінгвістів вважають наявність синонімів у термінології негативним явищем [11]. Загальноприйнятою є думка, що синонімія є особливістю будь-якої термінологічної системи на етапі її становлення, коли для нових понять у науці й техніці добирають найвідповідніші назви, утворюючи дублети. Однак дослідження в різних галузях і видання численних медичних термінологічних словників показують, що синонімія характерна для різних сфер медицини на всіх етапах її розвитку [59]. Існування синонімічних і дивергентних термінів та боротьба між ними за місце в науковій термінології є показником її постійного розвитку.

Загалом С. П. Худолєєва виділяє 4 причини утворення термінів-синонімів [35], такі як:

- 1) паралельне вживання автохтонного та іншомовного термінів з тим самим значенням;
- 2) мовна економія, що породжує синонімію різних структурних рівнів;
- 3) загальномовна синонімія (терміни, що вже існують і використовуються у літературній мові);
- 4) дефінітивна синонімія (пояснення терміна іншим терміном).

Існування різних наукових медичних шкіл і напрямів є важливим джерелом синонімічних термінів [31], оскільки вони використовують різні критерії для визначення одного й того ж поняття. Так як, термін може мати декілька різних відтінків на позначення різних денотатів, його можна інтерпретувати по-різному, а денотатам давати різні назви, які відображають їх окремі характеристики.

С. П. Худолєєва вважає, що термінології властиві деякі види синонімії. Згідно з її класифікацією терміни-синоніми поділяються на [35]:

- 1) абсолютні;
- 2) відносні – синоніми, семантична схожість яких розповсюджується не на всі їх значення;
- 3) ідеографічні – синоніми, що відрізняються відтінками в значеннях;
- 4) стилістичні – синоніми, які використовуються в різних стилях.

У вибірці зустрічаються абсолютні синоніми двох і більше свн. іменників:

- *ars* – *after*: *Gesäß* ‘зад’;
- *brunne* – *harn*: *Urin* ‘сеча’;
- *drozze* – *drüzzel*: *Hals* ‘шия’;
- *gallenbitterîn* – *eitergalle*: *Galle* ‘жовч’;
- *gelidemæze* – *gelider*: *Gesamtheit der Glieder* ‘кінцівки’;
- *gesaf* – *bluot*: *Blut* ‘кров’;

- *geziulich – geziuge – geziugelîn: Hoden* ‘чоловічі яєчка’;
- *ougapfel – ougenrebe: Augenapfel* ‘очне яблуко’;
- *schinke – schênkel: Schenkel* ‘стегно’;
- *tute – zitze: [weibliche] Brust[warze]* ‘жіночі груди’;
- *baczan – marczan: Backenzahn* ‘корінний зуб’;
- *gleffer – lefs: Lippen* ‘губи’;
- *weisant – diezâder: Schlagader* ‘артерія’;
- *glatz – hirnschêdel: Schâdel* ‘череп’;
- *grôzdarm – arsdarm: Mastdarm* ‘пряма кишка’;
- *brustbein – brustleffel: Brustbein* ‘грудна клітина’;
- *blinde – blintheit: Blindheit* ‘сліпота’;
- *spünne – gespünne: Muttermilch* ‘грудне молоко’;
- *bûchgetwanc – bermuoter: Uterus* ‘матка’;
- *hantgesûhte – hantlidesuht: Chiragra* ‘хірагра’;
- *arzâtinne – heilærinne: Heilerin* ‘цілительниця’.

До нвн. належать наступні приклади:

- *Lungenentzündung – Pneumonie*: ‘запалення легень’;
- *Kinderheilkunde – Pädiatrie – Kindermedizin*: ‘педіатрія’;
- *Arzt – Doktorin – Mediziner – Medikus – Facharzt*: ‘лікар’;
- *Geschwulst – Knoten – Schwell – Tumor – Blastom*: ‘пухлина’;
- *Gebärmuttermund – Gebärmutterhals – Zervix*: ‘шийка матки’;
- *Blutzuckerwert – Blutzuckerspiegel – Zuckerwert*: ‘рівень глюкози у крові’;
- *Bindehautentzündung – Bindehautkatarrh – Bindegewebsentzündung – Konjunktivitis*: ‘кон’юнктивіт’;
- *Apnoe – Atemstillstand*: ‘апноє’;
- *Bezirksarzt – Amtsarzt – Kreisarzt*: ‘районний лікар’;
- *Gerippe – Skelett*: ‘скелет’.

До відносних синонімів у свн. належать наступні синонімічні ряди:

- *arzâthelfære – arzât – arzenmeister – heilære – arzetære: Heiler, Arzt* ‘лікар’;

- *bôsheit – gesühte – brëste – brëche – Bôsheit*, що означає ‘хворобливість’, є ідеографічним синонімом до *gesühte* (‘хвороба’).

Heilære у вищенаведеному синонімічному ряді пасує лише в одному зі своїх значень, а саме у значенні ‘цілителя’, а не ‘рятівника’, *arzâthelfære* – в одному із значень ‘помічник лікаря’, тобто особа, нижча за рангом, яка виконує вказівки лікаря, а у значенні ‘цілитель’ – ідеографічним синонімом до слова *arzenmeister* так само, як і *heilære*.

Також наявні відносні синоніми у нвн.:

– *Odontologie – Zahnbehandlung – Stomatologie – Zahnmedizin:* ‘стоматологія’.

Zahnbehandlung та *Odontologie* – лише контекстуально можуть бути синонімами до *Stomatologie*, адже одонтологія – наука, що вивчає будову, варіації та еволюцію зубощелепної системи, на відміну від стоматології.

Загалом наявні абсолютні синоніми двох і більше свн. дієслів:

- *abe döuwen – erhelligen – siuchen: kranken* ‘хворіти’;
 - *bebluoten – erbluoten: Blut verlieren* ‘втрачати кров’;
 - *abe stërben – entsterben: sterben* ‘помирати’;
 - *abe liden – abe snîden – beschrôten: abschneiden* ‘ампутувати’;
 - *ane heilen – abe trîben – arzâfîen – arzenîen – geheilen: heilen* ‘лікувати’.

Та прикметників:

- *betterise – bettesiech: bettlägerig* ‘прикутий до ліжка’;
 - *brësthafft – brëstenlich: mit einem gesundheitlichen Schaden behaftet* ‘той, що шкодить здоров’ю’.

У нвн. терміни стають більше спеціалізованими та вузькими, особливо прикметники та дієслова:

- *ärztlich – medizinisch – medizinal: ‘лікувальний’;*

- *siech – krank – leidend – süchtig – behindert*: ‘хворий’;
- *behandeln – kuren – heilen – anheilen*: ‘лікувати’.

Єдиним відносним (контекстуальним) синонімом є *bringen*, що може означати як і ‘народжувати дитину’ до *gebären*, так і ‘кровотечити’ до *erbluoten*. Контекстуальна синонімія набувається з часом через використання слова в різних значення у письмовому варіанті, виняток – тропи. Вбудовуючись у новий контекст, такі синоніми надають йому різні відтінки, нові смисли, визначення та уточнення.

Також зустрічаються випадки синонімії латинських/грецьких та свн. термінів:

- *asma – dempfe: Asthma* ‘астма’;
- *pôgrât – vuozsiechtuom – vuozsuh: Gicht des Fußes* ‘подагра’;
- *puls – âderslac: Puls* ‘пульс’.

Те саме явище можна спостерігати у нвн.:

- *Hirn – Großhirn – Zerebrum – Gehirn*: ‘головний мозок’;
- *Vesica – Gallenbalse – Galle*: ‘жовчний міхур’;
- *Brustkorb – Thorax – Brustkasten*: ‘грудна клітина’;
- *Harn – Urin*: ‘сеча’.

Представлені латинські терміни перейшли у німецьку мову, зберігши свою форму, але підпорядковуючись німецьким правилам орфографії.

У вибірці зустрічаються абсолютні синоніми свн. та французьких іменників:

- *cuir – hût – ham: Haut* ‘шкіра’;
- *curs – rumpf: Körper* ‘тулуб’.

Так само відбулося і в нвн.:

- *Droge – Arznei – Arzneimittel – Medikament – Heilmittel*: ‘ліки’;
- *Dentist – Zahnarzt*: ‘дантист’;
- *amputieren – abschneiden – absetzen*: ‘ампутовати’;
- *Plombe – Füllung*: ‘пломба’.

Термінологічні дублети характеризуються відношенням до того самого об'єкта, спільною назвою та відсутністю будь-яких семантичних відмінностей. Крім того, ці терміни можуть відрізнятися семантикою словотворчих елементів, етимологією, ступенем актуальності та особливостями функціонування. З огляду на це, всі типи термінологічних синонімів можна вважати дублетами [25], тоді як варіанти було класифіковано за етимологією.

Висновки до другого розділу

Проаналізувавши 444 термінологічних одиниці у свн. та 1 428 одиниць у нвн. мові, можна стверджувати, що медичинська терміносистема німецької мови гнучка та має безліч особливостей. Тематичний аналіз дозволив встановити прямий зв'язок між частиномовним аналізом та тематичними підгрупами.

Незважаючи на малий відсоток запозичень та інтернаціоналізмів, вже у свн. почали з'являтися запозичення з інших мов, серед яких найактивнішими стали грецька та латинська через їхню значущість для медицини в цілому. Також присутній вплив французької, італійської та англійської мов.

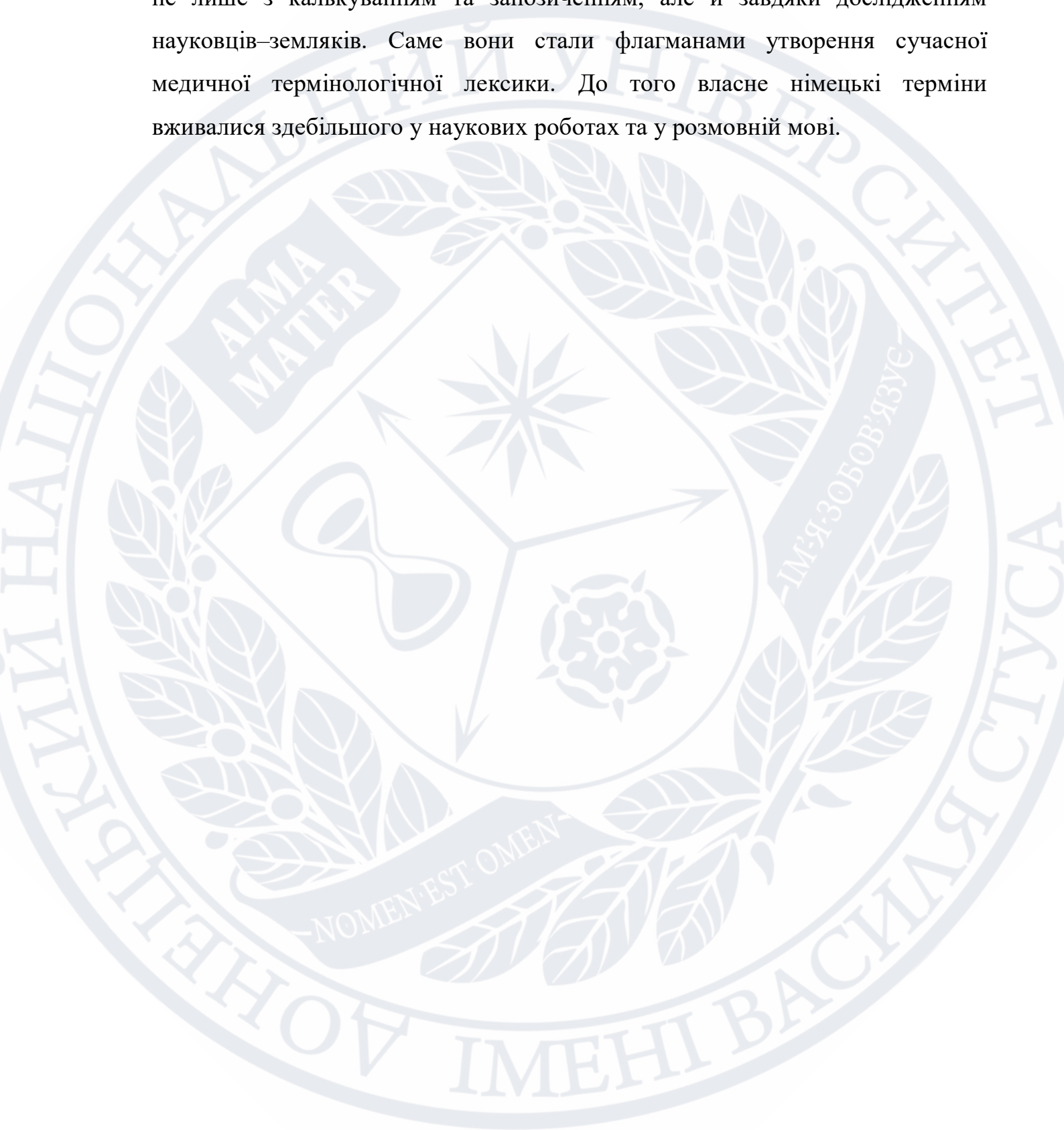
У нвн. тенденція лише посилилася: кількість запозичень й інтернаціоналізмів зростає. Причиною тому стали тісні міжнародні зв'язки та потреба у входженні нових денотатів у медичну термінологію.

Після проведення компонентного аналізу, були встановлені структурно – генетичні типи та найчастотніші моделі творення складних термінів. Зрощення та суміщення відсутні у свн., в той час, як зрощення має місце у нвн.. Найчастотнішим типом є повноскладний.

Свн. терміни мають чіткі риси мотивації, як легко піддаються визначенню, адже присутні всі види вмотивованості термінів.

Нвн. вже набули демотивованих та частково вмотивованих термінів, що свідчить не лише про розвиток мови, але й про безперервне несвідоме переосмислення складних слів носіями.

Німецька мова багата на синонімію і різномайття термінів, це пов'язано не лише з калькуванням та запозиченням, але й завдяки дослідженням науковців–земляків. Саме вони стали флагманами утворення сучасної медичної термінологічної лексики. До того власне німецькі терміни вживалися здебільшого у наукових роботах та у розмовній мові.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Основною метою магістерської роботи було встановлення особливостей розвитку медичної термінології у німецькій мові як однієї з найважливіших терміносистем у свн. та нвн. а також дослідження у порівняльному аспекті етимологічних, структурних, морфологічних, лексико-семантичних та стилістичних особливостей медичних термінів.

Для цього були виконані такі завдання:

Описавши становлення та розвиток термінознавства як науки, було визначено, що термін був відомим ще Аристотелю, пройшов складний географічний та історичний шлях, але загального інтересу закордонних та вітчизняних вчених та активного етапу дослідження набув лише у ХХ ст.

З'ясувавши теперішній стан термінознавства як науки, було визначено, що наразі воно має нові напрями досліджень, що компліюються та утворюють складні галузі науки.

Систематизувавши основні шляхи походження термінів було визначено, що інтернаціоналізми – потужний пласт лексики в обох порівнювальних періодах розвитку німецької мови.

Визначивши ознаки та риси вдалого терміну, було виявлено, що таких термінів майже не існує, адже вони проходять складний шлях і зароджуються у повсякденній мові, намагаючись відмежуватися від загальноживаної лексики, а основними функціями термінів завжди є та будуть інформативність та номінація;

Склавши корпуси медичних термінів у свн. та нвн. мові, було з'ясовано, що вони утворюють досить об'ємний пласт лексики, а загальна кількість термінів, що є широковживаними у сучасній німецькій мові, виросла у 9 разів у порівнянні з середньовісньонімецьким періодом. Такі терміни використовуються не лише в наукових журналах, вісниках чи медичній субмові, але й у повсякденному житті.

З'ясувавши основні шляхи входження медичних термінів у німецьку мову, було виявлено, що запозичення походять з мов, які є в безпосередньому контакті з німецькою мовою, а також інтернаціоналізми як представляють собою рушійні одиниці у будь-якій медичній терміносистемі.

Словоскладання є провідним способом творення нових слів, а композити становлять близько половини усієї сучасної терміносистеми.

Морфологічний аналіз дозволив встановити найбільш та найменш продуктивні деривати, було визначено, що конверсія також була потужним видом творення нових слів.

Описавши специфіку структурної організації медичних термінів у свн. та нвн. періодах, були виокремлені групи та підгруп і ідентифіковані прогалини у певних термінополях. Аналіз моделей складних слів також дозволив визначити найпоширеніші іменникові композити, де двокомпонентні переважають над три- чи чотирьохкомпонентними, що можна пов'язати з прагненням до мовної економії.

Стилістичний аналіз вказав на наявність ареальних та темпоральних термінів, що не є надто поширеними, але має право існувати.

Отже, пропоноване дослідження є ґрунтовною науковою розвідкою, яка робить певний внесок у розвиток та дослідження медичної термінології в німецькій мові в історичній перспективі. Однак, певні періоди потребують подальшого вивчення та аналізу матеріалів. Перспективи роботи полягають у дослідженні шляхів та причин входження запозичених термінів у німецьку мову, зокрема зі зміною їхнього значень, а також дослідження термінополей та фреймінгу медичного корпусу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Архипенко Л. М. Особливості адаптації запозичень із німецької мови в системі української економічної термінології. *Одеський лінгвістичний вісник. Спецвипуск*. 2017. С. 26-29.
2. Байло Ю. В. Особливості функціонування метафори у термінології. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, (73). 2014. С. 219-221.
3. Барнич І. І. Поняття «фахова мова» і «термінологія» в німецькій і українській мовах. *Науковий журнал Львівського національного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. №3. 2018. С. 16-19.
4. Бевз Т. Загальні закономірності семантичної деривації (на матеріалі неологізмів педагогічної галузі). *Наукові записки*. №35. Кіровоград. 2001. С. 3–7.
5. Білецька О. В. Іменникові трикомпозиції в середньовісній німецькій і сучасній німецькій мовах. *Донецьк*, 2013. 218 с.
6. Бринцева А. С. Очевидний та прихований зміст казки Льюїса Керрола «Аліса в Країні Див». *Редколегія*, 9. 2020. С. 9-15.
7. Воронана І., Саварин Т. Латинсько–грецькі запозичення у німецькій медичній термінології. *Науковий журнал «Актуальні питання іноземної філології»*. 2018. № 8. С. 46–52.
8. Грошко Т. В., Чернікова Н. В., Самойлова І. А., Мазурик Д. В. Види зміни обсягу вторинного значення слів (звуження, розширення) в англійській терміносистемі верстатобудування. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. № 62 Том 2. 2023. С. 121-124.
9. Дзюбинська Х. Метафоризація як семантичний чинник творення економічного терміна. *Науковий вісник Чернівецького університету: Германська філологія*, (531). 2010. С. 139-148.

10. Дружб'як С. В. Термінологічні архаїзми та історизми як прояви мовної еволюції (на матеріалі німецької економічної термінології). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*, (16). 2009. С. 183-190.

11. Д'яков А. С. Основи термінотворення: Семантичний та соціолінгвістичний аспекти. КМ Academia. Київ. 2008. С. 35-40.

12. Жангазінова Р. Запозичення у фаховій медичній термінології: кількісне співвідношення з питомими терміноодинацями. *Виклики та потреби сучасного термінотворення*. Наукова рада, 48. 2023.

13. Залізнюк І. В. Розвиток німецької мови у ранньонововітній період. *Studia Philologica*. Київ, 2015. С. 101–104.

14. Заніздра Н. О., Заніздра В. В. Проблема мотивованості наукового терміна. *Вісник Кременчуцького державного політехнічного університету імені Михайла Остроградського*. №2. 2007. С. 98-102.

15. Іващишин О. М. Основні етапи розвитку термінознавства як науки. *Молодий вчений*. № 6. 2014. С. 85–88.

16. Касьянов Г. В. Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять. *Український історичний журнал*. 2016.

17. Кияк Т. Р. Запозичення та інтернаціоналізми у фахових мовах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, (27). 2006. С. 32-34.

18. Кійко С. В., Шикеринець Ж. Ю. Динаміка системи сильних дієслів у німецькій мові. *Journal of Historical Linguistics*, 2. 2012. С. 153-172.

19. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. *Наукова Думка*. Київ. 1984. 251 с.

20. Клочко М. Джерела походження та способи творення юридичних термінів України. *Вісник академії правових наук України*, (4). 2009. 223-231.

21. Клочко Т. В., Ісаєва В. І. Метафоризація в медичній термінології. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70), № 1. 2020. С. 84-88.

22. Костенко В. Г., Сологор І. М. Особливості метафоризації термінів медицини в публіцистиці Оксани Забужко. ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія». Полтава. 2018. 7 с.

23. Крижко О. Поняття терміносистеми у сучасній лінгвістичній науці. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер.: Філологічні науки, (17). 2008. С. 26-35.

24. Кучеренко О. Терміни-композиції в українській та німецькій терміносистемах цивільного захисту. *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. Проблеми української термінології. Львів. 2013. С. 51-55.

25. Мартиняк О. Явище синонімії у термінологічній лексиці. *Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка"*. Серія "Проблеми української термінології, (620). 2008. С. 100-103.

26. Микульчик Р. Б. Мотивованість фізичних термінів-епонімів. *Термінологічний вісник*, (4). 2017. С. 161-167.

27. Пересада Є. І., Білецька О. В. Структурні особливості складних іменників у романі Е. М. Ремарк "Три товариші". 2018. С. 82-86.

28. Петренко О. Способи творення англійської та німецької науково-технічної термінології. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2013. С. 416-422.

29. Овадюк О. В. Запозичення як засіб збагачення англійської мови. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Філологія, педагогіка, психологія, (27). 2013. С. 207-212.

30. Ріба-Гринишин О. М. Німецька технічна термінологія: особливості термінотворення. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 13.

31. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Довкілля-К 2006. 716 с.
32. Тур О. М. Документознавча термінологія: проблеми уніфікації та стандартизації: монографія. Кременчук: ПП Щербатих. 2018.
33. Фурт Д. В., Дмитрук Л. А. Термінологія: навчальний посібник. Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М.І. Туган-Барановського. Кривий Ріг. 2020. 172 с.
34. Харик О. В. Епонімічна складова медичної термінології. Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка. Київ. 2015. С. 330-335.
35. Худолеєва С. П. До питання про термінологічну синонімію. *Мовознавство*. № 3. 1988. С. 60–62.
36. Чунадра В. С. Основні вимоги до термінів. *Молодь: освіта, наука, духовність*: тези доп. XV всеукр. наук. конф. (м. Київ, 17–19 квіт. 2018 р.). Київ, 2018. С. 166–167.
37. Шиленко О. А. Фразеологізація та метафоризація в терміносистемах: відмінності та подібності. Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир. 2007. 5 с.
38. Щерба Д. В. Термін та його дефініція як головні онтологічні поняття термінознавства. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. №28. 2006. Житомир. С. 237-239.
39. Ackernecht E. H. *Geschichte der Medizin*. 5. Auflage. Stuttgart. 1986. 225 S.
40. Andersson R. *Wer sich den Göttern widersetzt, der stirbt jung: Untersuchung der Unvermeidbarkeit des Suizids in Die Leiden des jungen Werthers hinsichtlich der Strömung des „Sturm und Drang“*. 2015. 38 S.
41. Arznt R., H. Richt, F. Mauer. *Einführung in die terminologiearbeit*. 3. Aufl. Geaorge Olms Verlag. Hielesheim. 2002. 331 S.
42. Bujalkova M. Quo vadis, terminology medica? *Kultura slova*. №42(6). 2008. S. 321-326.

43. Caspar W. Medizinische Terminologie. Lehr- und Arbeitsbuch. 2. Auflage. George Thieme Verlag. Stuttgart. 2007.
44. Chute C. G. Clinical classification and terminology: some history and current observations. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 7(3), 2000. 298-303.
45. Deichgräber K. Die Epidemien und das Corpus Hippocraticum. Voruntersuchungen zur einer Geschichte der koischen Ärzteschule. Walter de Gruyter. Berlin. 2010.
46. Derdnikova E., Taranova E. Zur Bedeutung der medizinischen Terminologie. 2016. S. 43-47.
47. Diller H. Hippokrates-Schriften. Die Anfänge der abendländischen Medizin. Reinbeck bei Hamburg. 1962.
48. Iluk J. Problemy tłumaczenia nazw medycznych na przykładzie języka polskiego i niemieckiego. *Glottodidactica*. Vol. 26. 1998. S. 123-136.
49. Friedland A. Medizinische Fachsprache. Charité – Universitätsmedizin. Berlin. 2015. 79 S.
50. Frisch S. Usage patterns of French suffixes in Middle High German (-îe,-ier,-ieren). *Neuphilologische Mitteilungen*. №80(3). 1979. S. 193-201.
51. Karenberg A. Fachsprache Medizin im Schnellkurs für Studium und Praxis. Schattauer Verlag. Stuttgart. 2006. 239 S.
52. Kottwitz J., Stahl D. Skriptum der Medizinischen Terminologie. Das Institut für Medizingeschichte und Wissenschaftsforschung der Universität zu Lübeck. 2008. S. 1-30.
53. Lippert H. Fachsprache Medizin. *Interdisziplinäres deutsches Wörterbuch in der Diskussion*. Düsseldorf, 1978. S. 86–101.
54. Madzhaeva S., Lukoyanova T., Sinitsina A. Medical Terminology in cognitive aspect: features of terminological field “surgical instruments” in the German language. *Advances in Social Sciences, Education and Humanities Research, volume*. №331. 2019. P. 436–441.

55. Michler M., Benedum J. Einführung in die medizinische Fachsprache: medizinische Terminologie für Mediziner und Zahnmediziner auf der Grundlage des Lateinischen und Griechischen. Springer-Verlag. 2013.

56. Ortner L., Müller-Bollhagen E. Substantivkomposita (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen 1) Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen der deutschen Gegenwartssprache; eine Bestandsaufnahme des Instituts für Deutsche Sprache, Forschungsstelle Innsbruck. Vierter Hauptteil Sprache der Gegenwart, Bd. LXXIX. – Berlin; New York : de Gruyter, 1991. 863 S.

57. Pacovský V., Sucharda P. Jazykozpyt medicine. Galen. Prague. 2008. 130 s.

58. Riecke J. Die Frühgeschichte der mittelalterlichen medizinischen Fachsprache im Deutschen. De Gruyter. 2004. Bd. 1. 1262 S.

59. Riecke J. Sprachgeschichte und Medizingeschichte: Texte, Termini, Interpretationen. De Gruyter. Berlin, 2017. S. 308.

60. Riha O. Medizinische Terminologie. Auerbach. 2018. S. 6-17.

61. Rothsuh K. E. Konzepte der Medizin in Vergangenheit und Gegenwart. Hippokrates-Verlag. 1978. 541 S.

62. Sadegh-Zadeh, K. Medizinische Terminologie. &. Auflage Burgverlag. 1998. 122 S.

63. Tonietto A. Linguistic interferences: a diachronic analysis of Latin influence on Old High German vocabulary and syntax, with a didactic application. Università Ca' Foscari Venezia. 2021. 110 p.

64. Turan D. Medizinische Terminologie als Herausforderung für den Medizinübersetzer am Beispiel des Sprachenpaars Deutsch-Türkisch. *The Journal of International Social Research*. Volume 7, №35. 2022. P. 233-242.

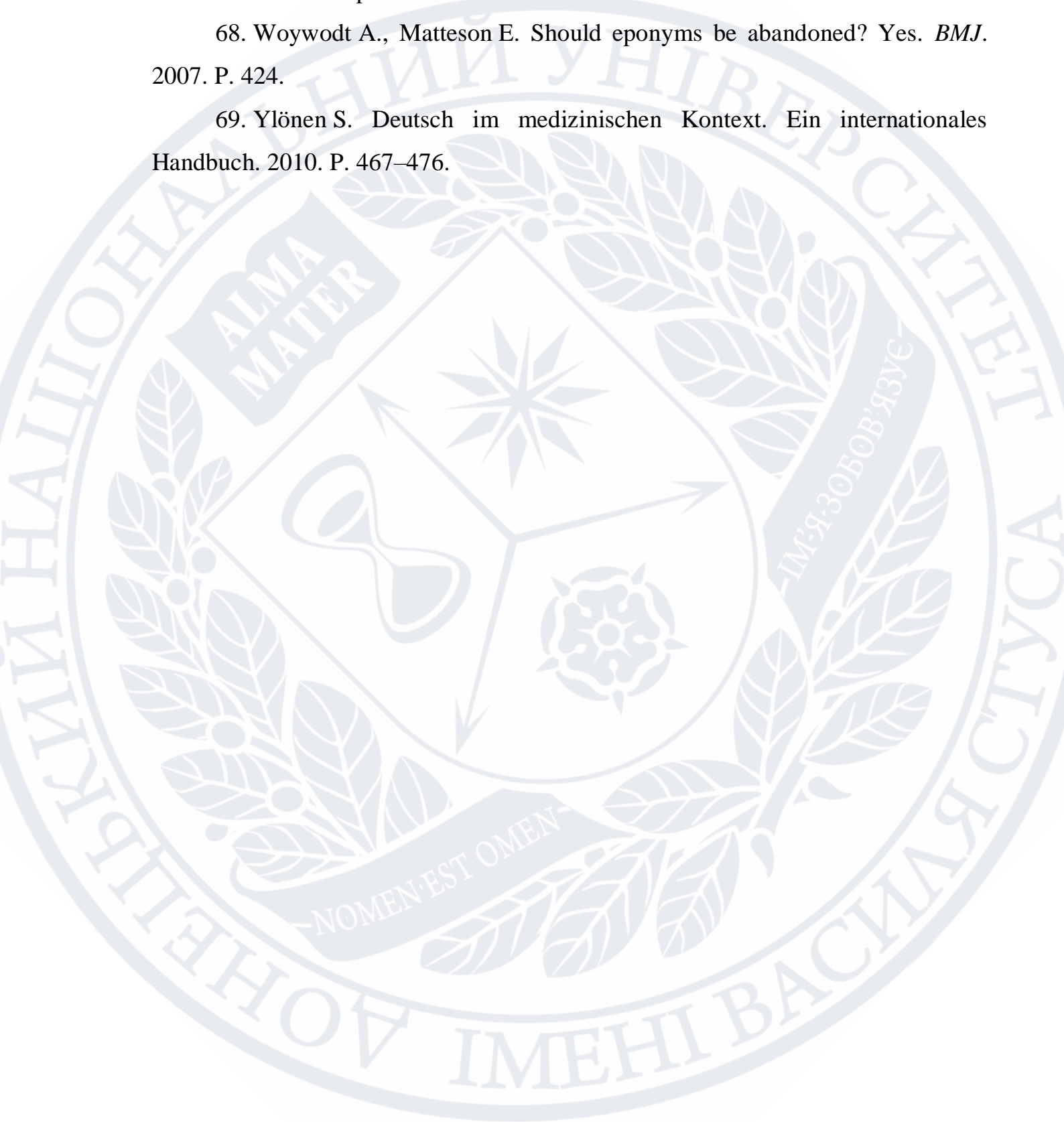
65. Uherová Z., Horňáková A. Medical terminology and its particularities. *JAHR*. Volume 4, №7. 2013. P. 631-638.

66. Waltraut F. Dubé. Medieval Medicine in Middle High German Epics. Indiana University. 1981. 590 p.

67. Winkelmann A. Von Achilles bis Zuckerland. Eigennamen in medizinischer Fachsprache. Bern Huber. 2004. 289 S.

68. Woywodt A., Matteson E. Should eponyms be abandoned? Yes. *BMJ*. 2007. P. 424.

69. Ylönen S. Deutsch im medizinischen Kontext. Ein internationales Handbuch. 2010. P. 467–476.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

70. Benecke G. F., Müller W., Zarncke F. Mittelhochdeutsches Wörterbuch von Benecke, Müller, Zarncke. URL: <https://www.woerterbuchnetz.de/#15> (дата звернення 25.12.2023)

71. Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. URL: <https://www.dwds.de/> (дата звернення 25.12.2023)

72. Dudenredaktion, Duden. Deutsches Universalwörterbuch: Das umfassende Bedeutungswörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. Berlin. 2019. S. 2144.

73. Kilian U. Duden - Wörterbuch medizinischer Fachbegriffe:[das Standardwerk für Fachleute und Laien; der aktuelle Stand der medizinischen Terminologie]. Dudenverl., 2014. 864 S.

74. Lexer M. Mittelhochdeutsches Handwörterbuch von Matthias Lexer. URL: <https://www.woerterbuchnetz.de/#15> (дата звернення 25.12.2023)